

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра правового забезпечення безпеки бізнесу

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА
ЄС З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Студент 2 курсу, 7м групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Правове забезпечення
безпеки підприємницької діяльності»

Глоба

Ростислав Валерійович

Науковий керівник
кандидат юридичних наук,
професор

Крегул

Юрій Іванович

Гарант освітньої програми
доктор юридичних наук,
професор

Костюченко

Олена Євгенівна

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄС	8
1.1. Сутність поняття та змістовно-типологічна характеристика безпеки підприємницької діяльності в Україні.....	8
1.2. Основні принципи та роль правового регулювання захисту підприємницької діяльності за законодавством ЄС.....	18
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЄС	28
2.1. Державне регулювання та захист підприємницької діяльності за законодавством України та ЄС.....	28
2.2. Правові засади попередження та протидії правопорушень у сфері підприємництва за законодавством України та ЄС.....	34
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І ЄС В СФЕРІ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	42
3.1. Гармонізація законодавства України з питань безпеки підприємницької діяльності в рамках Угоди про асоціацію з ЄС.....	42
3.2. Правові форми участі України в міжнародному співробітництві з країнами ЄС у сфері підприємницької діяльності та перспективи розвитку нормативно-правової бази з питань її захисту.....	46
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

ВСТУП

Актуальність теми. Формування в Україні ринкової економіки, членство у Світовій організації торгівлі, вибір напрямку членства в ЄС зумовлює доцільність ефективного застосування правових засад забезпечення безпеки підприємницької діяльності. Одним з основних завдань Української держави є створення умов для ефективної діяльності суб'єктів підприємництва, зміцнення їх конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках. Важливим напрямом підвищення результативності діяльності цих суб'єктів виступає саме правове регулювання цього процесу.

На даний час економіка України переживає досить складні часи, що також негативно позначається на розвитку підприємництва. Тому вивчення питання правового забезпечення безпеки підприємницької діяльності набуває значної актуальності та потребує детального аналізу.

Важливим заходом у розв'язанні існуючих проблем у питанні розвитку підприємництва в Україні має стати творче запозичення позитивного іноземного досвіду з метою вдосконалення правового регулювання цієї сфери відносин. Вагомого результату у цьому напрямку досягнуто країнами ЄС.

З підписанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом Україна знаходить в активній фазі євроінтеграційних процесів. Тому вивчення законодавства ЄС з питань правового забезпечення безпеки підприємництва є надзвичайно актуальним завданням для вироблення належних умов розвитку підприємницької діяльності на території України, в тому числі як повноправного члена ЄС у майбутньому.

Так, розглядаючи особливості побудови безпеки підприємницької діяльності в Європейському Союзі можна спостерігати як певну сталість щодо вироблених принципів здійснення такої діяльності, так і постійну динаміку розвитку правових засад регулювання підприємництва. Зокрема, матеріальний зміст правил ведення бізнесу в ЄС, які було сформульовано ще в Договорі про заснування Європейського економічного співтовариства, залишився незмінним у

чинному Лісабонському Договорі про функціонування ЄС (далі – ДФЄС). Проте, самі правові інструменти зазнали кардинальних змін упродовж усього часу існування Європейського співтовариства, а згодом і Євросоюзу, за рахунок трансформації правозастосовної практики.

В умовах сьогодення правове регулювання підприємницької діяльності в Україні здійснюється за рахунок численних нормативно-правових актів як загального, так і спеціального характеру. Однак уповільнення темпів зростання кількості підприємств, кількості зайнятих на них працівників свідчить про недостатність і недосконалість нормативно-правової бази з питань безпеки підприємництва, яка має бути першоосновою, фундаментом (базою – у повному розумінні цього слова) формування та розвитку суб'єктів підприємницької діяльності.

Світовий досвід показує, що для успішного розвитку підприємницької діяльності необхідно створити правову базу його функціонування, забезпечити належним чином юридичне закріплення прав та постійний правовий захист з боку держави, що гарантує якісне функціонування підприємства, сприяє його розвитку. Практика господарювання доводить, що підприємство не може існувати без чітких та ефективних законодавчих актів. Тому формування сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності неможливе без прийняття та реальної дії таких законів та інших підзаконних нормативно-правових актів, які б чітко визначали умови здійснення цієї діяльності.

Усе вище викладене дає підстави констатувати значну актуальність теоретико-концептуального осмислення національних та наднаціональних норм, що регулюють відносини підприємництва, які динамічно розвиваються в Євросоюзі й активно поширюються на інші юрисдикції (зокрема на Україну). Таке осмислення стає важливим завданням науки міжнародного і європейського права, вирішення якого матиме вагомим значення – не тільки теоретичне, а й практичне.

Також, враховуючи означене можна стверджувати, що аналіз правових засад безпеки підприємництва в Європейському Союзі та узгодження з ними

законодавства України створить передумови щодо якісного удосконалення організаційно-правового забезпечення розвитку бізнесу в нашій державі.

Проблеми правового регулювання безпеки підприємницької діяльності були предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Особливу увагу привертають праці таких юристів і науковців як: Ю. М. Буглак, М. М. Гнатовський, О. А. Деренко, Н. І. Дяченко, А. Є. Григоренко, С.Б. Жарая, В.М. Завальний, Н.В. Зачосова, Н. Ю.Кантор, Ю.І. Крегул, Р.О. Банк, К. В. Смирнова, А. Сміт, В. В. Храпкіна, О. П. Чучко, О. В. Шаповалова та багатьох інших. Проте, у своїх працях дослідники зосереджували увагу вивченню окремих аспектів розвитку підприємницького права, автори не ставили за мету здійснення комплексного дослідження правових засад захисту підприємницької діяльності за законодавством України та ЄС.

Таким чином, в сучасній міжнародно-правовій науці проблеми правового забезпечення безпеки підприємництва не отримали достатнього наукового опрацювання.

При проведенні даного дослідження важливе значення мали вивчення та використання міжнародних договорів та практики вирішення правопорушень в сфері підприємницької діяльності. Тож, віддаючи належне науковим розробкам, проблеми правових засад захисту підприємництва в Європейському Союзі та Україні не можна вважати остаточно вирішеними. Особливо в аспекті розвитку конкурентного права України в умовах її інтеграції до європейської бізнес спільноти. Вищенаведене і зумовило актуальність обраної теми і напрямків дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є проведення комплексного та системного аналізу механізмів правового забезпечення безпеки підприємництва за законодавством України та ЄС, визначення основних проблем, що існують у даній сфері та підготовка пропозицій щодо їх подальшого удосконалення.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі **завдання**:

- розкрити поняття безпеки підприємницької діяльності та визначити його характерні особливості в законодавстві України;

- визначити основні принципи та роль правового регулювання захисту підприємницької діяльності за законодавством ЄС;
- проаналізувати особливості державного регулювання та захисту підприємницької діяльності за законодавством України та ЄС;
- дослідити правові засади попередження та протидії правопорушень у сфері підприємництва за законодавством України та ЄС;
- проаналізувати та розкрити умови гармонізації законодавства України з питань безпеки підприємницької діяльності в рамках Угоди про асоціацію з ЄС;
- з'ясувати правові форми участі України в міжнародному співробітництві у сфері підприємницької діяльності та перспективи розвитку нормативно-правової бази з питань її захисту.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку із здійсненням правового забезпечення безпеки підприємництва в Україні та країнах ЄС.

Предметом дослідження є організаційно-правове забезпечення безпеки підприємництва в Україні та країнах ЄС.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становили сучасні методи пізнання, що застосовуються в юридичній науці: діалектичний, зокрема дедуктивний та індуктивний методи, аналітико-синтетичний, порівняльний, формально-логічний, статистичний, історичний, логіко-семантичний та інші. За допомогою логіко-семантичного методу було надано визначення головним категоріям та явищам, що досліджувалися у роботі. Застосування діалектичного та аналітико-синтетичного методів дозволило визначити та класифікувати проблеми правового регулювання безпеки підприємницької діяльності, зробити пропозиції з удосконалення законодавства, що визначає правові засади регулювання підприємництва. Порівняльний та історичний методи дозволили дослідити законодавство і правову практику в часі і просторі, як на теренах України, так і в країнах ЄС. Такий аналіз еволюції

поглядів законотворців на створення і діяльність підприємств, дозволив провести порівняння й узагальнення досліджуваних явищ та процесів, що відбуваються при державному нагляді і контролі за їх функціонуванням, виявити недосконалості вітчизняного законодавства. Методи прогнозування та моделювання дозволили сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правових засад забезпечення безпеки підприємництва в Україні з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Теоретична основа дослідження базується на наукових здобутках зарубіжних та українських учених, міжнародних угодах, чинних законах та підзаконних нормативно-правових актах, висновках міжнародних організацій та аналітичних матеріалах.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані в законотворчій діяльності при усуненні наявних прогалин правового регулювання безпеки підприємництва у світлі наближення законодавства України до права ЄС відповідно до Угоди про асоціацію.

Отримані в роботі результати можуть бути використані при підготовці до лекційних та семінарських занять для студентів спеціальностей права, економіки, або стати базою для написання окремої статті чи монографії.

Деякі положення, висновки та пропозиції, викладені у дослідницькій роботі, мають дискусійний характер і можуть становити основу для подальших наукових досліджень.

Структура роботи відповідає поставленій меті та дослідницьким завданням. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (6 підрозділів), висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 66 сторінок (основний текст – 59 сторінок). Список використаних джерел – 76 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутність поняття та змістовно-типологічна характеристика безпеки підприємницької діяльності в Україні

Однією із важливих умов сталого розвитку суб'єктів господарювання у ході ринкових перетворень в Україні, формування високих кінцевих результатів виробничо-господарської діяльності є наявність ефективної системи забезпечення безпеки підприємницької діяльності.

Зміна економіки під впливом ринкових механізмів відокремила систему безпеки суб'єктів господарювання в особливий об'єкт управління. Питання безпеки підприємницької діяльності є недостатньо розробленими у юридичному плані – як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Багато українських підприємців до останнього часу не розуміють і недооцінюють ступінь важливості цієї проблеми, не мають чітких уявлень про те, що повинно стати об'єктом захисту від конкурентів, недружніх елементів і злочинних організацій.

На тлі відсутності цілісної, концептуально вивіреної стратегії з безпеки, слабкої законодавчої бази, невідпрацьованості дієвих механізмів захисту суб'єктів господарювання, проблеми їхньої економічної безпеки в ринкових умовах набувають особливої актуальності.

Проблема забезпечення безпеки підприємницької діяльності сформувалася одночасно зі становленням держави. Давні мислителі, усвідомлюючи цю потребу, присвячували їй свої наукові трактати: наприклад, Жан-Жак Руссо, який написав ще двісті років тому, що турбота про самозбереження і безпеку є найважливішою з усіх турбот держави. Безпека в початковому і в загальному сенсі слова – це «стан, при якому не загрожує небезпека, є захист від небезпек». Але для підприємства функціонувати без небезпек неможливо. Небезпеки, проблеми і складнощі можуть бути у певній мірі корисними, відіграючи мобілізуючу роль для підприємства [54, с. 214]. Тільки через проходження через випробування економічної конкуренції підприємства досягають своїх цілей на ринку. Вони

вимушені постійно здійснювати захист своєї діяльності [49, с. 120].

На сьогоднішній день питання безпеки підприємницької діяльності є дуже актуальним. Адже в останні роки в країні проводилося багато реформ, які змінили суть і принципи всієї економіки держави. Не зважаючи на це рівень забезпечення безпеки підприємства та принципи його реалізації відстають у розвитку за економічним піднесенням держави.

У даний час головну загрозу для безпеки підприємницької діяльності складає група внутрішніх та зовнішніх чинників, таких як: недостатня налагодженість державно-правового забезпечення, низький рівень добросовісної конкуренції серед суб'єктів господарювання, криміналізація суспільства у сфері економіки та інші фактори. Вказані проблеми, створюють потенційну загрозу національним інтересам. У цьому і полягає актуальність даного дослідження.

Шлях вирішення даних питань можна побачити в постійному спостереженні та оцінці ступеня їх впливу на економіку країни. У свою чергу, держава повинна розробляти і вводити в дію ефективні заходи зі знищення даних факторів.

З метою якісного забезпечення безпеки підприємницької діяльності крім точної ідентифікації загроз та правильного вибору вимірювачів їх прояву, необхідно приділити увагу виділенню суб'єктів забезпечення безпеки підприємницької діяльності, які визначають ступінь адекватності оцінки економічної безпеки підприємства, існуючої у виробництві, реальності і комплекс необхідних заходів щодо попередження та парирування небезпеки, відповідних масштабів і характеристик загроз [67, с. 11].

Проблеми власної економічної безпеки виникають перед кожним підприємством не тільки в кризові періоди, але і при роботі в стабільному економічному середовищі, комплекс розв'язуваних при цьому цільових завдань має суттєву різницю.

Під безпекою підприємницької діяльності слід розуміти захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого, кадрового та іншого потенціалу від прямих або непрямих загроз, які направлені на дестабілізацію стійкої діяльності суб'єкта господарювання. Жодне підприємство не може

відчувати себе в економічній безпеці, якщо його продукція не затребувана ринком; жодне підприємство, що виробляє засоби виробництва, не може відчувати себе в безпеці, якщо відбувається тривалий спад у технологічному розвитку країни [76, с. 23]. Безпекою є стан захищеності особистості, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх небезпек і погроз. Способи захисту економічної безпеки залежать від: виду ринку, масштабів забезпечення, часу реалізації і забезпечення, способу оцінки, рівня досягнення [49, с. 128]. Визначення факторів в якості критеріїв для обрання видів захисту економічної безпеки суб'єктів господарювання дозволяє останнім на практиці ефективно маневрувати силами та засобами, починаючи із вибору професійної охоронної структури чи власної служби безпеки.

Основними видами загроз безпеці підприємства є: катастрофічні (природні та техногенні), інформаційні, конкурентні, пов'язані з некомпетентністю власника у виробничо-фінансових й інституціональних питаннях, організаційні. Істотну загрозу економічній безпеці фірм становить небезпека захоплення закордонними інвесторами контрольних пакетів акцій провідних українських підприємств [39, с. 21-22]. У такій ситуації вони здатні заблокувати виробництво конкурентоспроможної продукції і не випустити її не тільки на світовий ринок, а й на внутрішній ринок України. Можливими варіантами відповіді на такі загрози є створення великих міжгалузевих об'єднань підприємств, здатних захистити як свої економічні інтереси, так і інтереси держави [53, с. 5-7].

Для суб'єкта господарювання оцінка рівня безпеки підприємницької діяльності важлива, у першу чергу, тому, що їх активно задіяний потенціал є визначальним стабілізуючим фактором антикризового розвитку, гарантом економічного росту і підтримки економічної незалежності та безпеки країни.

У режимі сталого функціонування суб'єкт господарювання при вирішенні задач своєї економічної безпеки акцентує головну увагу на підтримці нормального ритму виробництва і збуту продукції, на запобіганні матеріального та фінансового збитків, на недопущенні несанкціонованого доступу до службової інформації і руйнування комп'ютерних баз даних, на протидії недобросовісній

конкуренції і кримінальним проявам.

Бізнес в Україні відрізняється складністю, постійним станом боротьби і гострої конкуренції між суб'єктами господарювання. Стійкі «правила» не існують ні для партнерів, ні, певною мірою, для держави.

Суб'єкти господарювання змушені постійно пристосовуватися до недосконалості законодавчої бази, відсутності кваліфікованих працівників, зношеності виробничого обладнання, дефіциту обігових коштів, жорсткої грошової і податкової політики держави, неплатоспроможності партнерів й інших учасників господарських відносин.

Безпеці підприємницької діяльності істотно загрожують також криміналізація всіх сфер життя суспільства, корумпованість чиновників, агресивність мафіозних структур, погрози особистої безпеки керівництва. Ступінь цих загроз залежить від комерційної діяльності, масштабів організацій, що функціонують на ринку.

У цілому безпека підприємницької діяльності передбачає:

- високу фінансову ефективність, незалежність і стійкість роботи;
- розвиненість і конкурентоспроможність технологічної бази;
- високий рівень організації менеджменту;
- твердий кадровий відбір;
- забезпечення відповідності екологічним стандартам;
- дієвий механізм правового регулювання всіх напрямків діяльності;
- забезпечення інформаційної безпеки роботи;
- гарантії безпеки працівників, а також збереження їх майна та професійних інтересів [8, с. 233].

Рівень захисту безпеки суб'єкта господарювання пропонується оцінювати на підставі визначення сукупного критерію за допомогою зважування й підсумовування окремих функціональних критеріїв, які розраховуються за допомогою порівняння (зіставлення) величини загрози економічній безпеці та ефективності заходів щодо її запобігання [76, с. 108].

Організація захисту безпеки підприємницької діяльності реалізується за

такими основними напрямками:

1. Фінансова складова

Процес організації фінансової складової економічної безпеки суб'єкта господарювання складається з таких етапів:

- 1) аналіз загроз негативного впливу на політико-правову складову економічної безпеки;
- 2) оцінка поточного рівня забезпечення фінансової складової економічної безпеки;
- 3) оцінка ефективності запобігання можливій шкоді від негативних впливів на фінансову складову економічної безпеки;
- 4) планування комплексу заходів із забезпечення фінансової складової економічної безпеки та розробка рекомендацій щодо реалізації цих заходів;
- 5) бюджетне планування практичної реалізації пропонованого комплексу заходів;
- 6) планування корпоративних ресурсів;
- 7) оперативна реалізація запланованих дій у процесі здійснення суб'єктом господарювання своєї фінансово-господарської діяльності.

Ефективність запобігання очевидним і потенційно можливим загрозам (втратам) безпеки підприємницької діяльності і визначає дієвість діяльності відповідних служб цього суб'єкта;

2. Інтелектуальна і кадрова складові

Охорона інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки суб'єкта господарювання складається з таких дій:

- 1) оцінка загроз негативних впливів;
- 2) виявлення причин виникнення негативних впливів для персоналу та інтелектуального потенціалу;
- 3) аналіз поточного рівня забезпечення інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки, планування та управління персоналом, управління кадровим потенціалом;
- 4) планування комплексу заходів з охорони інтелектуальної та кадрової

складових економічної безпеки, розробка рекомендацій щодо його реалізації;

5) бюджетне планування охорони інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки, розрахунок ефективності запропонованих заходів;

6) планування корпоративних ресурсів;

7) ординарне планування фінансово-господарської діяльності підприємства (організації), функціональне планування і планування взаємодії відповідних його підрозділів;

8) оперативна реалізація запропонованого комплексу заходів у процесі діяльності підприємства (організації).

Охорона інтелектуальної та кадрової складових економічної безпеки охоплює взаємопов'язані і водночас самостійні напрями діяльності суб'єкта господарювання. Охорона інтелектуальної складової економічної безпеки не в останню чергу передбачає захист комерційної таємниці суб'єкта господарювання застосуванням особливих способів захисту [49, с. 163-164];

3. Техніко-технологічна складова.

Процес охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки передбачає проходження кількох послідовних етапів.

Перший етап охоплює аналіз ринку технологій стосовно виробництва продукції (збір та аналіз інформації про особливості технологічних процесів на аналогічних підприємствах і нових розробках у цій галузі, а також про технології, здатні здійснити інтервенцію на галузевий технологічний ринок).

Другий етап – це аналіз конкретних технологічних процесів і пошук внутрішніх резервів поліпшення використовуваних технологій.

Третій етап передбачає проведення аналізу товарних ринків за профілем продукції, що виготовляється підприємством, та ринків товарів-замінників, оцінку перспектив розвитку ринків продукції підприємства, прогнозування можливої специфіки необхідних технологічних процесів для випуску конкурентоспроможних товарів.

Четвертий етап – оперативна реалізація плану технологічного розвитку підприємства в процесі здійснення ним виробничо-господарської діяльності.

П'ятий етап – завершальний. На цьому етапі аналізуються результати практичної реалізації заходів з охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки на підставі спеціальної карти розрахунків ефективності таких заходів;

4. Політико-правова складова.

Загальна схема охорони політико-правової складової економічної безпеки суб'єкта господарювання складається з таких типових елементів:

- 1) аналіз загроз негативних впливів на політико-правову складову економічної безпеки;
- 2) оцінка поточного рівня охорони політико-правової складової безпеки;
- 3) планування комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня політико-правової безпеки;
- 4) відпрацювання конкретних заходів з підтримання на належному рівні політико-правової складової економічної безпеки та практичних рекомендацій щодо їх реалізації;
- 5) здійснення ресурсного планування;
- 6) загальне фінансово-господарське планування і планування роботи окремих підрозділів;
- 7) оперативна реалізація комплексу запропонованих заходів у процесі господарської діяльності.

Реалізуючи цю схему, перш за все детально аналізують загрози внутрішніх і зовнішніх негативних впливів на політико-правову складову економічної безпеки та причини їх виникнення;

5. Екологічна складова.

Проблему охорони екологічної безпеки суспільства з боку суб'єкта господарювання, що виробляє на комерційній основі ту чи іншу продукцію, можна вирішити тільки ретельно дотримуючи національні (міжнародні) норми мінімально допустимого вмісту шкідливих речовин, що потрапляють у навколишнє середовище, а також екологічні параметри виготовленої продукції;

6. Силова складова.

Організація силової складової економічної безпеки складається з виконання наступного переліку робіт:

- 1) аналіз загроз негативних впливів на силову складову економічної безпеки відповідно до причин їх виникнення;
- 2) аналіз рівня організації силової складової економічної безпеки за напрямками, ресурсами, виконавцями, взаємодії та ефективності витрат;
- 3) прогнозування можливих негативних впливів та очікуваної шкоди від них;
- 4) розробка рекомендованого комплексу заходів для запобігання можливим негативним впливам;
- 5) планування бюджету на виконання рекомендованого комплексу заходів і розрахунок очікуваної ефективності від його реалізації;
- 6) планування відбору та спеціального навчання відповідного персоналу;
- 7) оперативне планування реалізації пропонованих заходів за ресурсами і виконавцями;
- 8) практична робота з організації силової складової економічної безпеки [67, с. 23].

Основними причинами виникнення негативного впливу на безпеку підприємницької діяльності за її силовою складовою є нездатність підприємств-конкурентів досягати переваг методами ринкового характеру, тобто підвищенням якості власної продукції, зниженням витрат на виробництво, удосконаленням маркетингових досліджень ринку, а також кримінальні та некомерційні мотиви одержання громадянами доходів за допомогою шантажу, шахрайства або крадіжки.

Названі спонукальні мотиви можуть зумовити спроби негативного впливу (фізичного та морального характеру) на працівників суб'єкта господарювання.

Спроби фізичного усунення керівників, вищих менеджерів і головних спеціалістів обумовлюються переважно зіткненням комерційних інтересів суб'єктів господарювання - конкурентів, конфліктами керівництва з кримінальними організаціями (особами), а також політичними мотивами.

Спроби морального тиску на працівників суб'єкта господарювання з метою

змусити їх вчинити дії, які завдадуть шкоди економічній безпеці та ефективному функціонуванню цього суб'єкта. Виконавцями таких дій можуть бути представники криміналітету, корумповані чиновники служб безпеки та податкових служб або спеціально найняті для цього люди та організації [14, с. 18].

На підставі викладеного вище постає питання щодо пошуку механізмів вдосконалення правового забезпечення безпеки підприємницької діяльності. Виходячи з аналізу законодавчої бази щодо економічної безпеки суб'єктів господарювання в Україні, треба вказати на те, що відсутній нормативний акт, яким би регулювалося це питання в повному обсязі. У 2004 році ВР України був підготовлений проект Закону України «Про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб», який визначав правові, організаційні та управлінські основи функціонування служб безпеки суб'єктів господарювання всіх форм власності, порядок їх взаємодії з іншими суб'єктами, які здійснюють діяльність із забезпечення безпеки, а також права, обов'язки і гарантії працівників служб безпеки у зв'язку зі здійсненням цієї діяльності [15]. Головною метою закону було надання нормативного врегулювання створення служб безпеки суб'єктів господарювання з метою забезпечення їх функціонування та сталого розвитку. Але на жаль на початку 2005 року даний проект був відхилений ВР України. Пізніше були прийняті інші акти законодавства, аналіз яких буде проведено нижче.

Основним та єдиним джерелом, яке більш якісно та повно розкриває поняття правового регулювання захисту економічної безпеки підприємства та суб'єкта господарювання, є постанова Ради центральної спілки споживчих товариств України «Про Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України» від 12 листопада 2008 року [16].

Концепція економічної безпеки суб'єктів господарювання споживчої кооперації України являє собою систему поглядів на визначення основних напрямів, умов і порядку практичного вирішення завдань захисту законних інтересів і майнових прав споживчих товариств, споживчих спілок, їх підприємств (об'єднань), інших суб'єктів господарювання системи Центральної

спілки споживчих товариств України, членів споживчих товариств від протиправних дій і недобросовісної конкуренції. Концепція визначає мету та завдання системи економічної безпеки, принципи і правові основи її організації та функціонування, види загроз безпеці суб'єктів господарювання, а також основні складові системи безпеки, включаючи правовий, організаційний та інженерно-технічний захист.

Системою безпеки підприємницької діяльності є комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних та пропагандистських заходів, спрямованих на якісну реалізацію захисту інтересів суб'єктів господарювання від зовнішніх і внутрішніх загроз. Правову основу системи економічної безпеки суб'єктів господарювання складають норми Конституції України [40], законів України «Про споживчу кооперацію», «Про кооперацію» [23], «Про інформацію», ГК України [4] і ЦК України [70], інші нормативно-правові акти.

Правовий захист суб'єктів господарювання, членів споживчих товариств, їх майнових прав і інтересів від злочинних зазіхань забезпечується на підставі норм Кримінального і Кримінального процесуального кодексів, законів України «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про оперативно-розшукову діяльність» та інших [45].

Головною метою системи захисту безпеки підприємницької діяльності є забезпечення стійкого функціонування цих суб'єктів та запобігання загрозам їх безпеці, захист законних інтересів об'єктів безпеки від протиправних зазіхань, недопущення втрати прав власності на майно, необхідне для здійснення статутної діяльності, його знищення, розголошення, втрати, витоку, спотворювання та знищення інформації з обмеженим доступом, порушення роботи технічних засобів.

Варто зазначити, що останнім часом особливого значення набуває недержавний сектор надання послуг у сфері безпеки підприємницької діяльності. Як вважають, Ю. Кругул, Р. Банк, велике значення для нормативно-правового регулювання діяльності недержавного сектора безпеки має система правових

актів, яка регулюється нормами приватного та публічного права. Основою їх функціонування в Україні є норми цивільного, трудового, господарського, адміністративного та інших галузей права. Щодо закріплення повноважень служб безпеки підприємств на законодавчому рівні в Україні існує проблема, оскільки виникла ситуація, за якою діяльність цих структур не повністю легальна та суперечить їх правовому статусу [41, с. 65]. Необхідність створення недержавної системи безпеки підприємництва як складової національної безпеки України диктується світовими тенденціями організації безпеки підприємницької діяльності та ілюструється серйозним практичним досвідом країн з найбільш успішною ринковою економікою.

Отже, безпека підприємництва являє собою систему організаційно-правових, фінансово-економічних заходів, які спрямовані на виявлення, попередження, і припинення загроз у процесі забезпечення ефективного функціонування підприємства. Разом з тим, враховуючи особливості сучасних економічних відносин та небезпечність окремих видів загроз, заходи для забезпечення безпеки підприємництва повинні бути спрямовані на протидію недобросовісній та злочинній поведінці осіб як безпосередньо в середовищі суб'єкта підприємництва, так і серед його клієнтів, партнерів, контрагентів. У сучасних умовах необхідне якісне нормативне забезпечення захисту безпеки підприємництва, зокрема варто опрацювати питання щодо систематизації та кодифікації законодавства у сфері безпеки підприємництва, забезпечити правове регулювання діяльності державних і недержавних суб'єктів сектору безпеки України, а також використання можливостей ресурсу та досвіду іноземних партнерів.

1.2. Основні принципи та роль правового регулювання захисту підприємницької діяльності за законодавством ЄС

Для повномірного розуміння правових засад захисту підприємницької діяльності в Європейському Союзі важливим є розуміння на яких саме принципах

будується її регулювання. Так, важливим для розуміння системи принципів правового регулювання відносин у сфері підприємництва в Євросоюзі є аналіз норм установчих договорів Євросоюзу, актів його інститутів та судової практики [52].

На підставі такого аналізу, першим принципом правового регулювання підприємницької діяльності в Євросоюзі можна виділити заборону антиконкурентної поведінки як приватних, так і державних підприємств, тобто заборона узгодженої практики. Даний принцип відображається в такій поведінці у формі укладання антиконкурентних угод і рішень асоціацій між підприємствами, що можуть вплинути на торгівлю між державами-членами і запобігти, обмежити чи спотворити конкуренцію у межах внутрішнього ринку. Принцип заборони такої поведінки чітко визначений у ст. 101 ДФЄС. Проте, ця заборона, що є стрижнем політики конкуренції, мета якої – усунення перешкоди в торгівлі між державами-членами, не має абсолютного характеру. Ринкова економіка, динамічна за своєю природою, вимагає гнучких механізмів регулювання, що базуються не на вичерпних списках заборон, а на рішеннях, схвалюваних у кожному конкретному випадку окремо із використанням системи винятків з основного принципу заборони. Ці винятки продиктовані міркуваннями ефективності ринку (п. 3 ст. 101 ДФЄС).

Другим основним принципом правового регулювання підприємницької діяльності в Євросоюзі виступає заборона зловживання домінуючим становищем у межах внутрішнього ринку Євросоюзу, оскільки це може вплинути на торгівлю між державами-членами. Така заборона, як визначено у ст. 102 ДФЄС, може полягати у прямому чи опосередкованому нав'язуванні несправедливого ціноутворення або нав'язуванні інших несправедливих умов торгівлі; обмеженні виробництва, збуту чи технічного розвитку на шкоду споживачам; висуванні неоднакових умов щодо рівноцінних угод з іншими торговельними партнерами, що ставить їх у нерівне конкурентне становище. Така обумовлена заборона не може мати виключень, іншими словами, така поведінка, яка впливає на торгівлю в

межах внутрішнього ринку Євросоюзу, визначається абсолютно неправомірною [53].

З метою реалізації цих двох принципів приймаються регламенти на основі спеціальної законодавчої процедури, яка полягає у повноваженнях Ради Євросоюзу приймати відповідні рішення на пропозиції від Комісії і після консультацій з Європарламентом, відповідно до ст. 103 ДФЄС. Іншими словами, в сфері регулювання підприємницької діяльності в Євросоюзі значними повноваженнями наділені тільки Рада та Комісія, а Європарламент не володіє значними повноваженнями в механізмі вироблення даної наднаціональної політики.

Третій принцип регулювання підприємницької діяльності – контроль за концентраціями в Євросоюзі – є наслідком еволюції повноважень інститутів Євросоюзу з метою виконання дотримання вимог ст. ст. 101 та 102 ДФЄС. Як було зазначено вище, Комісія протягом тривалого часу шляхом довгих судових суперечностей аргументувала необхідність введення окремих повноважень щодо запобіжного нагляду за злиттям європейського масштабу, схвалюючи або забороняючи передбачувальні альянси. Даний принцип передбачений в Регламенті Ради 139/2004 [73], яким закріплюється обов'язок підприємства у відповідних випадках отримувати дозвіл Комісії на здійснення концентрації. Іншими словами, даний принцип є фундаментальним при колізії юрисдикцій при транскордонних транзакціях.

Четвертим принципом виступає принцип контролю, нагляду та моніторингу за допомогою, що надається державами-членами або через державні ресурси у будь-якій формі і будь-коли, яка загрожує спотворити конкуренцію, надаючи перевагу певним підприємствам або виробництву певних товарів. За своєю суттю діє принцип несумісності державної допомоги з внутрішнім ринком тією мірою, якою вона стосується торгівлі між державами-членами (ст. 107 ДФЄС). Однак, із цього принципу існують винятки, передбачені п. 2, 3 ст. 107, які зумовлюють різний правовий механізм надання дозволів, здійснення контролю та нагляду за схемами державної допомоги. З метою реалізації даного принципу, виходячи зі ст.

109 ДФЄС, застосовується також спеціальна законодавча процедура, відповідно до якої Рада за пропозицією Комісії приймає відповідні регламенти після консультацій з Європарламентом. Основним суб'єктом реалізації даного принципу є Комісія, яка «у співпраці з державами-членами тримає під постійним контролем режими допомоги, які існують в державах» (ст. 108 ДФЄС).

Принцип лібералізації стає основним для правового регулювання ринків, суб'єкти яких знаходяться в державній (монопольній) владі. Такі сектори економіки як телекомунікації, пошта, транспорт, енергетика розвивалися монополістично, не підкоряючись основам конкуренції. Підхід Євросоюзу щодо вироблення правил конкуренції для цих секторів економіки й можна узагальнено назвати запровадженням принципу лібералізації. Правовою основою даного принципу слугує ст. 37 ДФЄС, відповідно до якої держави-члени зобов'язуються «реорганізувати національні монополії торговельного характеру таким чином, щоб в умовах постачання та збуту забезпечувати відсутність будь-якої дискримінації...». При цьому дане положення може знаходитись під контролем Комісії та Суду ЄС відповідно до ст. 258 ДФЄС. Це положення підтверджується в ст. 108 ДФЄС, відповідно до якої державні підприємства мають привести свою діяльність у відповідність до принципів, викладених у ст. ст. 101 та 102 ДФЄС. На підставі цього в секторальних директивах та регламентах, які регулюють відповідний вид діяльності на ринку, встановлюють спеціальні правила конкуренції, які мають на меті вироблення конкурентної політики такими державними підприємствами (монополістами).

Центральне місце серед основних принципів правового регулювання підприємницької діяльності в Євросоюзі займає екстериторіальність застосування правил конкуренції. Цей принцип випливає зі ст. 101 ДФЄС, де передбачена основна мета та наслідки встановлених заборон, які «здатні впливати на торгівлю між державами-членами» та створювати «перешкоди для конкуренції в межах внутрішнього ринку». З цього загального правила випливає, що правила конкуренції Євросоюзу застосовуються щодо підприємств третіх країн у випадках, коли їх ділові операції, навіть здійснені поза територією Євросоюзу,

мають негативні наслідки для економіки його внутрішнього ринку та впливають на торгівлю між державами-членами. Неодноразово Комісія накладала штрафні санкції, а Суд ЄС розглядав позови проти підприємств – нерезидентів Євросоюзу. Класичними справами трактування цього питання є справи *Dyestuffs* та *Wood Pulp* [68]. Найбільш гучними справами XX і XXI століття щодо екстериторіального застосування норм конкуренції Євросоюзу є справи *Microsoft*, *Intel* [55; 56].

Принцип екстериторіальності не є новим для міжнародного права, а також для деяких національних юрисдикцій (зокрема, США), але має особливості застосування саме в праві Європейського Союзу [5]. При цьому, В. Муравйов визначає його як досить відомий, але ще мало досліджений феномен.

Екстериторіальність права Європейського Союзу ґрунтується, перш за все, на «доктрині впливу» та «доктрині національності» [74, с. 96].

Доктрина впливу, зокрема, передбачає, що норми права ЄС можуть регулювати поведінку суб'єктів внутрішнього права третіх країн, якщо їхня діяльність впливає або може впливати на економічні відносини в межах ЄС. Застосування цієї доктрини прямо передбачена навіть в самій ст. 101 ДФЄС, де зазначено, що така діяльність може «впливати на торгівлю в межах держав-членів». Доктрина неодноразово була застосована в практиці Суду ЄС. Доктрину впливу також було використано Судом ЄС при вирішенні справ й стосовно порушення ст. 101 (кол. 81) та 102 ДФЄС (кол. 82), тобто не тільки щодо антиконкурентної поведінки підприємств, що укладають угоди, але й щодо форми зловживань домінуючим становищем.

Крім того, з 2000 р. Комісія ЄС почала використовувати «доктрину впливу» навіть в процесі використання нею повноважень щодо контролю над концентраціями. Комісія ЄС виступила з погрозами заблокувати злиття американських компаній *Боїнг* та *Магдонел Дуглас*, оскільки на її думку, воно могло негативно вплинути на тарифи на авіаперевезення на внутрішньому ринку [76].

Найбільш гучного галасу отримала судова справа проти *Майкрософт* [72], яка фактично остаточно поставила крапку у доведенні екстериторіальності

антимонопольного права Євросоюзу. Відповідно до даного рішення Суд ЄС підтримав позицію Комісію щодо зловживання компанією Майкрософт своїм домінуючим становищем. Компанія Майкрософт до кінця не погоджувалася із рекордною сумою штрафних санкцій, накладених на неї у розмірі 497 млн. євро. В 2006 р. Комісія видає рішення про накладення додаткових санкцій на неї у розмірі 280,5 млн євро в якості періодичних штрафних платежів за невиконання попереднього рішення. Починаючи з 2008 року компанія підтримує судовий процес стосовно зменшення розміру штрафних платежів. Й вже в 2012 р. Суд ЄС остаточно виносить рішення про фіксування розміру штрафу за порушення ст. 102 ДФЄС у сумі 860 млн. євро.

Доктрина національності в праві ЄС дає змогу обґрунтувати екстериторіальну його дію щодо фізичних та юридичних осіб із ЄС, які вступають у ділові відносини з суб'єктами права третіх країн. Цю доктрину часто використовують до регулювання торговельної політики та політики експортного контролю. Як зазначає В. Муравйов, застосування даної доктрини має не таку вже й довгу історію. Й варто відзначити, що в політиці конкуренції її використовують не часто, на відміну від сфери експортного контролю та відносин, які пов'язані із застосуванням санкцій проти третіх країн.

Так чи інакше, можна припустити, що подальша лібералізація торгівлі між Україною, ЄС та країнами Європейської асоціації вільної торгівлі зумовить українські підприємства керуватися нормами конкуренції, передбаченими ст. ст. 101 та 102 ДФЄС [54].

Аналіз доктрин щодо механізмів регулювання підприємницької діяльності дає можливість осмислити особливості та роль правового регулювання конкуренції на внутрішньому ринку ЄС.

Слід відмітити, що Європейський Союз має фактичну монопольну правотворчу компетенцію щодо гармонізації правопорядків держав-членів з метою створення та безперешкодного функціонування внутрішнього ринку, як це впливає зі ст.ст. 114 та 115 ДФЄС. Наряду з цим широка компетенція ЄС може бути обмежена встановленням більш високого рівня захисту державами-членами

в сфері охорони здоров'я, державної та суспільної безпеки, інтересів споживачів та прав людини. У зв'язку із фундаментальністю та комплексністю правових засад функціонування внутрішнього ринку деякі вчені навіть обґрунтовують існування «європейського економічного права», як регіональний різновид міжнародного економічного права (Ю. Юмашев, О. Постнікова), виділяючи спеціальний предмет та методи правового регулювання [71, с. 17-21]. Тож, постає питання яку роль відіграє правове регулювання підприємницької діяльності в ефективному функціонуванні бізнесу.

Вивченням питань підприємницької діяльності в ЄС займалось чимало науковців. В роботі Четвертикова А. О., присвяченій дослідженню лібералізації та обмеженні транскордонних відносин, обґрунтовується позиція, що не дивлячись на інтенсифікацію транскордонних відносин, їх лібералізацію в глобальних ринках можна охарактеризувати як часткову. Натомість, автор наводить приклад Європейського Союзу, який ставить за мету не просто зниження (послаблення), але й повну ліквідацію всіх бар'єрів у торгівлі, стимулюючи тим самим повну лібералізацію. Проте, винятки із заборон прямої та непрямой дискримінації (ст. 110 ДФЄС), нефіскальних обмежувальних заходів (ст. 36 ДФЄС) зумовлюють правомірність обмеження лібералізації торгівлі на внутрішньому ринку.

За своєю природою всі свободи внутрішнього ринку ЄС є рівнозначними без зумовленого пріоритету одна над одною. Свободи мають публічно-правовий характер, які зобов'язують в першу чергу держав-членів. Одночасно із цим свободи наділяють осіб суб'єктивними правами, тобто вони мають пряму дію в держава-членах (заборони дискримінації, заборони кількісних обмежень, фіскальних та нефіскальних обмежень). Таким чином, дія свобод розповсюджується на види економічної діяльності, які мають транскордонний характер, тобто впливають на внутрішній ринок та на торгівлю між державами-членами. Цим обумовлюється «зворотна дискримінація», відповідно до якої на внутрішні економічні відносини дія свобод не розповсюджується [7].

Забезпечення лібералізованого режиму вільного руху товарів і послуг передбачає заборону фіскальних (митні збори та еквівалентні їм платежі,

дискримінаційне внутрішнє оподаткування - ст. 30, 34, 35, 110 ДФЄС) та нефіскальних (технічні та фізичні торгові обмеження - ст. 34, 35 ДФЄС) обмежень. Для визначення правомірності встановлення певних видів обмежень свободи вільного руху товарів при регулюванні конкуренції, слід проаналізувати детальніше кожен із наведених видів обмежень.

Тож, аналізуючи різновиди фіскальних обмежень у внутрішньому ринку, варто зосередитися на дискримінаційному внутрішньому оподаткуванні у розумінні ст.110 ДФЄС, що пов'язана із прямим або опосередкованим оподаткуванням. Зміст даної статті полягає в тому, щоб забезпечити повну нейтральність внутрішнього оподаткування по відношенню до вітчизняних та імпортованих товарів з інших держав-членів.

З точки зору забезпечення добросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності для цілей застосування даної статті ДФЄС судовою практикою були розроблені критерії для визначення аналогічних (однорідних) та конкуруючих товарів. З метою виокремлення критеріїв виділення однорідних товарів Суд ЄС в своїй практиці розробив два підходи – формальний та економічний. Формальний критерій полягає в тому, що імпортовані та вітчизняні товари мають класифікуватися відповідно до однієї категорії для різних цілей (як податкових, митних, статистичних тощо) [59; 58].

Слід відмітити, Директива 70/50/ЄЕС [12] містить тлумачення та встановлює рамки застосування заходів, еквівалентним кількісним обмеженням. Ст. 2.3 містить перелік приблизно 20 заходів, які можуть мати дію, еквівалентну кількісним обмеженням (наприклад: фіксовані ціни на імпорт, вимоги гарантій щодо імпортованих товарів, застосування виключно до імпорту норм розмірів, форми або презентації продукції). Директива розрізняє дві групи таких заходів: 1. Різного (вибіркового) застосування, тобто такі, що «перешкоджають імпорту товарів, включаючи заходи, що стають на заваді імпорту або роблять його дорожчим за вітчизняну продукцію» (наприклад, вимоги щодо отримання ліцензій на імпорт та експорт, надання пільг вітчизняній продукції, проведення

кампаній типу «купуйте національне», вимога обов'язкової вказівки на походження товарів тощо); 2. Загального застосування, тобто заходи, «однакові для вітчизняної та імпоротної продукції». Вони суперечать ст. 34 тільки тоді, коли «обмежувальні дії щодо вільного руху товарів не пропорційні цілям» або коли «можна досягти тієї ж мети іншими заходами, менш радикальними, ніж перешкода для торгівлі» (ст. 3). Отже, що норми загального застосування є прийнятними, якщо вони відповідають принципу пропорційності.

Прослідковуючи роль правового регулювання підприємницької діяльності на внутрішньому ринку ЄС слід звернути увагу на так звану «Дассонвільську» формулу [60]. Зокрема, в ній надано роз'яснення щодо поняття заходів, еквівалентним кількісним обмеженням, у цьому зв'язку набула широкої практики застосування в практиці Суду ЄС. При цьому варто підкреслити, що Дассонвільська формула не розрізняє норм різного та загального застосування, як це передбачено Директивою 70/50, і ігнорує критерій пропорційності. Особливо в цьому зв'язку слід проаналізувати чи фіксування ціни на продукцію є різновидом дискримінації. Слід узагальнити, що в цілому Суд ЄС, який особливо почав стикатися із цією ситуацією у 1970-1980 рр, приходив до висновку, що фіксування ціни на одному рівні для вітчизняних та імпортованих товарів не є заходами, еквівалентними кількісним обмеженням. Однак, в деяких випадках Суд ЄС відходив від цього загального підходу. Так, наприклад, у справі 65/75 *Tasca* [61] було доведено, що фіксування ціни може стати заходами, еквівалентним кількісним обмеженням, якщо таке фіксування буде спостерігатися на такому низькому рівні, що це буде сприяти вітчизняним товарам та ставити у дискримінаційне становище імпортовані товари. Це пов'язано із активним застосуванням «Дассонвільської формули» та широкого її тлумачення. Пізніше, питання регулювання ціноутворення більш гостро було поставлено у світлі регулювання свободи руху послуг. В результаті «всеосяжної» Дассонвільської формули її почали називати всезагальною, за словами Ю. Юмашева [71, с. 82].

Наступним етапом обмеження Дассонвільської формули стало вироблення так званої «формули Кек», яка була розроблена у 1993 р. у рішенні Суду ЄС у

справі C-267, 268/91 Keck and Mithouard [62]. Суд ЄС досить революційно відзначив, що положення щодо національного ціноутворення не є заходами у світлі ст. 34 ДФЄС й не є перепорою у взаємній торгівлі між державами-членами (справа стосувалася перепродажу товару у Франції за ціною нижче собівартості, а такий збитковий продаж переслідувалася за національним законодавством Франції). Суд ЄС підкреслив, що норми національного законодавства, що регулює способи (і методи) продажу, не підпадають під дію «всезагальної» Дассонвільської формули й не можуть тлумачитися як такі, що перешкоджають торгівлі між державами-членами, якщо виконуються наступні умови: норми національного законодавства, що регулюють внутрішню торгівлю, застосовуються до всіх учасників ділового обороту на території даної держави-члена; дія та наслідки цих норм юридично та фактично є однаковими для вітчизняних та імпортованих товарів (тобто не є дискримінаційними); й оскільки всі попередні умови виконані, застосування таких норм не повинно слугувати перепорою для доступу товарів на ринок держави-членом імпортера, або не повинно обмежувати цей доступ в більшій мірі, ніж вітчизняним товарам.

Аналіз фіскальних та нефіскальних обмежень на ринку підводить до висновку, що не дивлячись на те, що обмеження – як «митні» (ст. 28-30 ДФЄС), так й «податкові» (ст. 110-113 ДФЄС), - є фіскальними за своєю природою, вони являють собою різні елементи правового механізму регулювання вільного руху товарів, що взаємно доповнюють один одного [71, с. 106].

Тож слід наголосити, що за допомогою усунення з наднаціонального рівня обмежень щодо підприємницької діяльності, простежується перенесення акценту на необхідності дотриманні конкурентного середовища всередині держави-члена, що досягається за допомогою використання наднаціонального регулювання підприємницької діяльності, яким має відповідати національне законодавство.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЄС

2.1. Державне регулювання та захист підприємницької діяльності за законодавством України та ЄС

Успішний розвиток підприємства покладено в основу соціально-економічної моделі ЄС. Малі та середні підприємства виступили стимулом розвитку конкуренції в європейській економіці, змушуючи великі компанії поліпшити ефективність й упроваджувати нові технології. В межах ЄС підприємці вважаються каталізаторами ринкової економіки, які надають суспільству робочі місця, забезпечують достатній рівень життя та широкий вибір товарів для споживачів. Велика кількість європейських підприємств можуть вважатися світовими гравцями на галузевих ринках, деякі залучені до зовнішньої торгівлі або мають зв'язки з інших країн.

Задля динамічного розвитку економіки необхідна функціональна сукупність різних бізнес структур (малого, середнього та великого підприємництва), які взаємодоповнюють одна одну. Нині рівень розвитку та частка малого підприємництва в Україні досить низькі у порівнянні з країнами ЄС, а резерви та потенціал досить великі. Враховуючи важливість цього сектору економіки, складні, суперечливі та мінливі процеси його становлення постає необхідність дослідження стану та тенденцій розвитку і захисту підприємництва в Україні та ЄС задля поліпшення національного сектору, з примірянням досвіду європейських країн.

В Україні регулювання підприємницької діяльності знаходиться не на високому рівні, здійснюється воно неефективно. Головний принцип знаходження доцільного рівня втручання держави у справи підприємницького сектора до уваги не береться. Умови для розвитку безпеки підприємництва несприятливі взагалі, особливо у світлі останніх подій. Явною тенденцією стає зменшення кількості підприємств та падіння основних показників тих, що залишаються ще на плаву. Але, підписавши Асоціацію із Євросоюзом і плануючи подальшу інтеграцію, в

Україні необхідно розвивати підприємництво та систему його регулювання, враховуючи досвід країн – членів ЄС. Саме тому, формування теоретичних та практичних засад розвитку вітчизняного підприємництва в найближчі роки буде однією з найбільш актуальних проблем дослідження.

Із моменту формування основ Європейського Союзу зверталася увага на здійснення підприємницької діяльності та її захист. Відповідно до Римських угод 1957 р., важливого значення набули принципи свободи руху товарів, робочої сили та капіталу. Визначалося також, що підприємницькою діяльністю дозволяється займатися фізичним та юридичним особам, зареєстрованим на території однієї із держав – членів ЄС, але із умовою, що така діяльність матиме відшкодувальний характер. Тобто очікувалася певна прибутковість від ведення підприємництва, що мало приносити економічні вигоди для держави [1, с. 36].

У 1992 р. під час укладання Маастрихтських угод було зазначено про можливість підприємців вільно пересуватися і організовувати діяльність юридичних осіб. В Європейському Союзі регулювання підприємницької діяльності здійснює для того, щоб: юридичні особи могли вільно засновуватися, легко відкривати свої субпідряди на території ЄС; учасники і кредитори підприємств мали однаковий рівень захисту з боку держави; зняти відмінності між державами-членами, щоб полегшити діяльність транс'європейських компаній; спонукати підприємців та підприємства з різних держав Євросоюзу до тісної співпраці [33].

Важливе місце для регулювання підприємництва у ЄС посідає нормативно-правова база. Вона представлена конкурентним та корпоративним правами, податковим та антимонопольним правами, безліччю угод і договорів між країнами – учасницями Союзу, директивами та регламентами, що стосуються питань здійснення підприємницької діяльності. Хоча існують загальні умови регулювання підприємництва у Європейському Союзі, кожна країна-член визначає для себе найважливіші аспекти та здійснює регулювання підприємницької діяльності окремо від інших.

Наприклад, у Швеції провідним є планування розвитку, в основі якого лежить аналіз інтересів і підприємств, і профспілок, і уряду. Нідерландці прогнозують свою подальшу підприємницьку діяльність, де співставляють державний бюджет, поточні програми та стан економіки. Уряд Італії прикладає більше зусиль, за рахунок державних інвестицій і фінансової допомоги, для регулювання тих підприємств, які є стратегічно важливими: енергетика, транспорт, комунікації тощо [45].

Особлива роль у регулюванні та забезпеченні безпеки підприємницької діяльності кожної держави належить податковій політиці. За її допомогою можна як обмежувати діяльність підприємців чи підприємств, так і стимулювати. Для Великої Британії характерне використання прогресивного оподаткування. Тобто чим більший розмір підприємства і обсяг його прибутку, тим більший відсоток у вигляді податку воно має сплатити, із малими компаніями навпаки. Це заохочує розвиток малого підприємництва. Франція, яка використовує податкову систему, робить великі вклади у НТП та збільшення обсягів експорту. До того ж існують пільги для новоутворених акціонерних товариств. Залежно від того, чим займається підприємство, податкова ставка може варіюватися [50].

Важливим аспектом забезпечення безпеки підприємництва є боротьба із монополією та запровадження конкурентних умов на ринку. Якщо проаналізувати антимонопольне право Європейського Союзу, то можна побачити, що монополія дозволяється. Хоча не вважається легальним те, що підприємство бере на себе більше повноважень, ніж йому дозволено, чи взагалі нехтує положенням інших на ринку. Для економічного розвитку картель має позитивне значення, але він має бути зареєстрований у спеціальних для цього органах (наприклад, у Німеччині – Федеральне управління картелів) [46].

Щодо України, то основним документом, який регулює підприємницьку діяльність, є Господарський кодекс України. Відповідно до нього, підприємці мають право без обмежень приймати рішення і здійснювати самостійно будь-яку діяльність, що не суперечить чинному законодавству.

У ньому визначено ряд обмежень, що накладаються на підприємців. Також зазначено про роль держави і напрями її регулювання, особливо щодо виникнення монополії та зникнення конкуренції. Важливою частиною регулювання підприємництва в Україні, так як і в Великобританії, Німеччині чи будь-якій іншій країні, є підтримка малого та середнього підприємництва. Але реальних наслідків поки що непомітно [74].

Відповідно до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств і організацій», резиденти та нерезиденти, які займаються підприємництвом, зобов'язані сплачувати за це податки, у принципі так само, як в країнах – членах ЄС. Також, Щось схоже до французької підтримки підприємництва існує в Україні у формі спрощеної податкової системи, яка складається із 4 груп, за допомогою якої можуть оподатковуватися як фізичні, так і юридичні особи [48].

Регулювання національної підприємницької діяльності для підтримки конкурентних умов її здійснення покладено на Антимонопольний комітет України (АКУ). У 2014 р. основна діяльність контролю АКУ була спрямована на стратегічно важливі для держави та добробуту населення сфери діяльності, такі як: житлово-комунальні підприємства, паливно-енергетичний комплекс, охорона здоров'я.

Проводилися різноманітні перевірки та дослідження різного роду підприємств, на меті яких було виявлення порушень антимонопольного законодавства чи недотримання конкуренції, особливо увагу привертала проблеми енергетичного ринку України та його природних монополій [49]. В останні роки діяльність АКУ значно активізувалася та стала ефективнішою, а кількість скарг розглянутих заяв зменшилась в рази.

Вітчизняний уряд намагається створювати правові заходи захисту і підтримки підприємництва, та все ще існують нагальні проблеми, які потрібно вирішувати. Упорядкування регулювання підприємницької діяльності з правового боку, його ефективність на чолі з державою потребують доопрацювання. Практично повністю відсутня матеріально-технічна, перш за все фінансова

підтримка малого бізнесу, система гарантій і страхування кредитно-інвестиційних ризиків [10, с. 320].

Незважаючи на численні закони про оподаткування та розвиток спрощеної системи розрахунку податків, цей механізм загалом є неідеальним у регулюванні підприємництва. Раціональна система для оподаткування суб'єктів підприємництва має бути створена, особливо для малих підприємств, яка буде спрямована на сприяння динамічного розвитку нових підприємств та ефективному добросовісному функціонуванню, які вже діють. Хоча в Україні існують, відповідно, уповноважені установи, які здійснюють нагляд за підприємницькою діяльністю та її регулювання, все ж таки було б доцільно переглянути їх список та перелік повноважень. До того ж всі терміни і поняття у законодавчих актах є розмитими і часто не співпадають із міжнародним правом. Тому із метою ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності варто удосконалити та законодавчо закріпити терміни і кількість перевірок підприємців протягом року, обґрунтувати їх необхідність та важливість [11].

Для подальшої інтеграції до Європейського Союзу нашій державі необхідно вирішити питання регулювання підприємництва, особливо щодо ролі держави у цьому секторі та шляхів здійснення. Для цього було б доцільно скористатися досвідом самих європейських держав, адже немає сенсу рівнятися на, припустимо, азійські країни і у той же час прагнути до європейських стандартів. Це можуть бути методи суверенізації економіки та проведення процесів приватизації: спрощення процедур відкриття, реєстрації та закриття підприємств; окреслення меж приватної власності; чітке формулювання та розподіл права власності; галузева й виробнича реформи; ліквідація монополій.

Наступним завданням перед Україною постає зміна та удосконалення законодавчої бази. Необхідно переглянути законодавство ЄС та країн – членів Євросоюзу, проаналізувати закони, конвенції, протоколи та інші акти в галузі підприємницької діяльності та її регулювання. Велика увага має бути приділена інформації, якими органами здійснюється згадане регулювання, що відбувається при невиконанні відповідних законів на практиці.

Для України характерним є значна концентрація не лише природних монополій, а й штучних. Тому однією із проблем постає проблема монополії та підтримки конкурентних умов економічної діяльності. Потрібно удосконалювати законодавчу базу, а також створити спеціальні органи, які б здійснювали періодичні перевірки, регулювали частки ринку підприємств та загалом (наскільки це можливо) не допускали б явище монополізації [36].

Незадовільний стан регулювання економіки, а особливо підприємницької діяльності, у формі податкової політики, бюджетно-видаткового контролю, монетарного контролю призводить до незадовільного стану економічного розвитку. Щодо податкової системи, то країнам можна було б перейняти досвід Німеччини, оподаткування якої вважається найкращим з-поміж інших країн. Але високі податки та 4-рівнева їх система може стати на початкових кроках проблемою саме для підприємств. Тому для новостворених підприємницьких суб'єктів доцільно було б ввести певні пільги, як у Франції чи Великобританії. Непоганою також є пропорційна система оподаткування, яка ґрунтується на розмірах прибутків підприємств.

Актуальним має стати питання планування та розробки прогнозів. Прогнозувати майбутні цифри та показники. Саме організація проведення аналізу, планування і прогнозування має бути запозичена Україною, як видно з практики, вона є досить дієвою.

Вітчизняний рівень розвитку безпеки підприємництва значно відстає від європейських стандартів. Сучасній Україні необхідно максимально сприяти і створювати умови з боку влади для успішного розвитку підприємництва, що сприятиме вирішенню соціальних проблем та економічному росту України. Підприємництво України має стати потужним інструментом економічного і соціального розвитку держави, а для цього необхідно знайти оптимальні методи впровадження альтернативних систем оподаткування, створювати інвестиційні та фінансово-кредитні механізми підтримки, впровадити виважену регуляторну політику, де матимуть місце й заохочення конкуренції, й прозорі правила.

2.2. Правові засади попередження та протидії правопорушень у сфері підприємництва за законодавством України та ЄС

Майже для всіх сучасних розвинутих зарубіжних країн характерні негативні кількісно-якісні зміни рівня, структури й динаміки правопорушень у сфері підприємництва. Крім зростання традиційних корисливих, корисливо-насильницьких, насильницьких злочинів і рецидивної злочинності та інших злочинних проявів, з'являються нові види злочинів, пов'язаних з організованими і професійними її формами (комп'ютерні злочини, рейдерство, шахрайство, злочини у кредитно-фінансовій сфері, валютних операцій та ін.). Все це не може не турбувати світову спільноту і суспільства багатьох зарубіжних країн, для яких проблема протидії злочинності стає першорядною. Виникає важлива проблема пошуку якісних підходів до вирішення завдання протидії правопорушень в сфері підприємництва. Розв'язання цієї проблеми більшість зарубіжних кримінологів і політиків убачають у використанні заходів, котрі не пов'язані з правовим примусом. Протидія злочинності в країнах ЄС здійснюється у трьох головних напрямках: соціальна превенція; спеціальне запобігання злочинності державними органами і організаціями; запобігання злочинності силами громадськості [47].

На сьогодні проблема попередження порушень в ході здійснення підприємницької діяльності має не аби яку актуальність. Оскільки в умовах складних економічних відносин суб'єкти підприємництва досить часто будують свою діяльність вдаючись до різних неправомірних способів покращення свого економічного становища на ринку. Особливо часто це проявляється у формі тінізації економічних процесів підприємства.

Як правило, тінізація підприємницької діяльності обумовлена не лише небажанням сплачувати податки й прагненням приховати доходи, але й спробою ухилення від дотримання численних адміністративно-правових норм і вимог при здійсненні «офіційної» підприємницької діяльності, зокрема, щодо реєстраційно-дозвільних процедур, оплати праці, соціального забезпечення найманих працівників, охорони й безпеки їх праці, санітарно-побутових умов тощо. При чому переведення капіталів «у тінь» у багатьох країнах можна розглядати і як

вимушений крок з позиції підприємців задля збереження бізнесу в умовах недосконалості механізмів адміністративно-правового регулювання, політичної та соціально-економічної нестабільності [7].

Зарубіжний досвід свідчить, що найбільш небезпечні види тіньових відносин у підприємницькій діяльності, зокрема економічні злочини, фінансування тероризму, мають місце в країнах, що знаходяться у кризовому стані, на етапі становлення ринкової економіки, розбудови правової демократичної держави. Нерозвиненість і слабкість державних інститутів у сфері адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності, неефективність державного управління в цілому призводить до розширення меж «неформальної» економіки, відсутності економічного зростання, виникнення загроз національної та транснаціональної безпеки. За таких умов великого значення набуває досвід країн ЄС у попередженні та протидії правопорушень у сфері підприємництва [33].

Слід зазначити, що в процесі інтеграції України в ЄС має велике значення вирішення проблеми детінізації підприємницької діяльності. Відповідно до ст. 20 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – УА), сторони співпрацюють в боротьбі з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму і з цією метою посилюють співробітництво, забезпечують імплементацію відповідних міжнародних стандартів. Крім того, ст. 22 Угоди регламентує питання співробітництва в боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження для вирішення проблем контрабанди товарів; економічних злочинів, зокрема злочинів у сфері оподаткування та ін. Зазначене вище обумовлює розвиток двостороннього, регіонального та міжнародного співробітництва стосовно:

- обміну найкращими практиками, в тому числі, щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень;
- обміну інформацією відповідно до існуючих правил;
- посилення потенціалу (навчання, обмін персоналом тощо) [47].

Виходячи з вищесказаного, варто звернути увагу на досвід впливових у досліджуваній сфері європейських та міжнародних органів і організацій. Зокрема, провідну роль у процесі детінізації національних економік виконує Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (Financial Action Task Force - FATF), яка була заснована «сімкою» провідних індустриальних держав: США, Японією, Німеччиною, Великобританією, Францією, Італією, Канадою, Європейською комісією і вісьмома іншими державами в ході Паризької зустрічі на вищому рівні в липні 1989 року. На сьогодні до FATF входять 34 країни-учасниці і дві міжнародні організації. Поширюючи досвід розвинених країн світу, FATF:

- розробляє міжнародні стандарти у боротьбі з відмиванням злочинних доходів і фінансуванням тероризму;
- проводить взаємні оцінки в країнах-учасницях на предмет відповідності національних законодавств і діючої практики рекомендаціям FATF;
- здійснює дослідження з виконання своїх рекомендацій, за підсумками яких складаються звіти та доповіді;
- організовує та проводить конференції, симпозіуми і т. п. з фінансових та юридичних питань;
- сприяє створенню в країнах світу підрозділів фінансової розвідки;
- удосконалює заходи боротьби з відмиванням доходів і фінансуванням тероризму [45].

Так, у лютому 1990 року FATF були розроблені і запропоновані на розгляд усіх зацікавлених країн, у тому числі з нерозвиненою фінансовою системою, 40 Рекомендацій з боротьби з відмиванням грошей, які є конкретними пропозиціями щодо вдосконалення країнами-учасницями своїх законодавчих систем і фінансових структур, спрямованими на підвищення ефективності спільної боротьби держав з відмиванням грошей, а також на зміцнення міжнародного співробітництва в цій галузі. У 1996, 2003, 2012 роках Рекомендації були переглянуті з метою їх адаптації до мінливих тенденцій та динаміки технологічного прогресу у сфері фінансових послуг. У 2001 році були схвалені 8

Спеціальних рекомендацій з боротьби з фінансуванням тероризму, у 2004 році - 9 Спеціальна рекомендація про контроль над переміщенням готівкових коштів фізичними особами. При цьому Відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН № 1617 (2005 р.) Рекомендації FATF є обов'язковими міжнародними стандартами для виконання державами-членами ООН [48, с. 35].

Крім того, FATF розширює співпрацю з відповідними міжнародними організаціями (ООН, Радою Європи, Світовим банком, Європейським банком реконструкції та розвитку, Міжнародним валютним фондом, Інтерполом, Європолем, Радою з митної співпраці та ін.), ефективними регіональними структурами: Комітетом експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму; Євразійською групою з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму; Азіатсько-Тихоокеанською групою боротьби з відмиванням грошей; Групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей держав Близького Сходу і Північної Африки; Групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей держав Південної Америки; Міжурядовою групою з боротьби з відмиванням грошей в Західній Африці; Групою з боротьби з відмиванням грошей держав Східної та Південної Африки; Карибською групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей [45].

У свою чергу, Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism - MONEYVAL) був створений у 1997 році як підкомітет Європейського Комітету Ради Європи з проблем злочинності, до складу якого входять країни Ради Європи, які не є членами FATF, у т. ч. Україна (країни, які згодом стали членами FATF, мають право залишитися членами Комітету). Також Україна є членом Егмонтської групи (The Egmont Group of Financial Intelligence Units), яка об'єднує 139 юрисдикцій і забезпечує для своїх членів обмін інформацією по спеціальному захищеному каналу зв'язку [48, с. 35].

Аналіз зарубіжного досвіду детінізації відносин у підприємницькій діяльності свідчить, що одним з основних її напрямів є вдосконалення системи оподаткування, адже ухилення від сплати податків є чи не найбільш поширеним проявом тінізації національної економіки. Водночас у багатьох зарубіжних країнах неподання декларації про доходи, надання неправдивої інформації для їх зменшення та інші форми ухилення від сплати податків визначені на законодавчому рівні як податкові злочини й проступки, що тягнуть за собою адміністративну, цивільну, кримінальну відповідальність тощо. У даному контексті потрібно зазначити, що, на відміну від України, в багатьох країнах чітко розмежовується законна мінімізація податків (спроба зменшення їх суми) й ухилення від їх сплати шляхом приховування доходів, що є злочинною формою. Цікаво зазначити, що у Франції, наприклад, відповідальність настає не лише за злочин, що проявляється у викривленні або приховуванні даних про доходи та іншої важливої інформації, а й за замах на нього [9, с. 10-12].

Цікавим є й досвід Італії з детінізації відносин у підприємницькій діяльності. Так, відмінною рисою є досить широка компетенція спеціально утвореного органу в досліджуваній сфері - Генерального командування фінансової гвардії, який самостійно здійснює оперативний пошук об'єктів тінізації, тобто випадків приховування доходів від оподаткування, фіктивного банкрутства, інших податкових злочинів тощо. Зокрема, офіцери виконують фіскальні функції податкових інспекцій і мають повноваження поліції у здійсненні оперативних заходів та кримінальному розслідуванні.

Варто звернути увагу й на німецький досвід у боротьбі з тіньовими відносинами у підприємницькій діяльності. Так, у Німеччині податкова служба є фінансовим правоохоронним органом, структура якого на місцевому рівні налічує численні слідчі відділи та лабораторії, що характеризуються високим професійно-кваліфікаційним рівнем, достатнім для забезпечення оперативного та якісного аналізу достовірності інформації, зазначеної у податковій звітності. Цікаво зазначити, що німецька податкова служба одержує інформацію про «тіньовиків» не лише від служби безпеки, поліції, прокуратури чи інших державних органів,

але й безпосередньо від громадян. І це не дивно, адже останні зацікавлені в такій співпраці та взаємодії, оскільки за надання подібної інформації отримують винагороду в розмірі до 10% від суми податкової неустойки [48, с. 36].

Позитивною є практика економічної «амнісії». Проте, на нашу думку, передумовою ефективності проведення податкової «амнісії» є розробка таких механізмів, які б узгоджували інтереси держави та підприємців. Важливе значення в даному контексті мають не лише ставки й обсяги оподаткування, але й процедури адміністрування податків, які в Україні суттєво відрізняються від країн ЄС. По-перше, в країнах ЄС пріоритетом діяльності фіскальних органів є робота з неплатниками податків. Натомість в Україні таким особам не приділяється належної уваги. По-друге, у більшості розвинених зарубіжних країн існує кардинально інша система обліку платників податків - перебування на обліку в податковій службі, а не в окремому її органі за місцем обліку, як в Україні. Зазначене вище сприяє підвищенню оперативності подання податкової звітності, якості обслуговування платників податків, доступності консультативних та адміністративних послуг у будь-якому органі податкової служби, не кажучи вже про електронний чи телефонний зв'язок. По-третє, корисним для України є досвід зарубіжних країн, які мають єдиний державний інформаційний ресурс у сфері оподаткування, що передбачає доступ до переліку платників податків, об'єктів оподаткування та іншої важливої інформації органів державної влади та місцевого самоврядування, правоохоронних органів, юридичних та фізичних осіб у межах передбаченої законодавством компетенції. По-четверте, заслуговує на увагу поширена в багатьох розвинених європейських країнах практика визначення платників податків так званого класу ризику вже в ході процедури їх реєстрації платниками ПДВ. Наприклад, податківці Ірландії вибірково відвідують взятих на облік платників податків, а у Великобританії та Литві мають повноваження отримувати додаткову інформацію від платника, якщо заява на реєстрацію платником ПДВ містить сумнівні дані. У Швеції - використовують інформацію, отриману від третіх осіб [48, с. 356-358].

Окрім вище сказаного, в Україні слід перейняти європейський досвід щодо оптимізації структури та спрощення адміністрування податків на шляху детінізації вітчизняної економіки й попередження подальшого відтоку капіталів «у тінь». Наприклад, у багатьох країнах ЄС за одним податком існує тільки одна форма податкової звітності, форми податкової звітності прості та зрозумілі (у Нідерландах та Бельгії декларація з ПДВ складається з 1 сторінки). Натомість, Податковим Кодексом України встановлено податків і зборів (7 загальнодержавних та 4 місцевих) (ст. 9-10 Кодексу). Кількість форм податкової звітності в Україні значно перевищує загальну кількість податків та зборів, наприклад щодо податку на додану вартість затверджено 11 форм податкової звітності, щодо податку на прибуток підприємств -12 форм, а також низка додатків до них. Із наведеним вище тісно пов'язана тенденція переходу до електронної форми звітності, що вже успішно реалізується в багатьох зарубіжних країнах з метою економії витрат коштів і часу як платників податків, так і фіскальних органів. Наприклад, Служба доходів громадян Ірландії дозволяє здійснювати електронне декларування та сплату різних податків і зборів (21 вид) у зручний час (24 години на добу) та у зручному місці всім своїм клієнтам та їх агентам - це повністю інтегрована Інтернет-система. Подання звітності у Франції відбувається через Інтернет, де можна порахувати свої податки як на поточний період, так і на майбутнє.

Підсумовуючи вищесказане, доходимо висновку, що в Україні є значні невикористані можливості для впровадження позитивного європейського досвіду детінізації відносин у підприємницькій діяльності. Перспективними є такі основні напрями:

- гармонізація нормативного забезпечення у сфері оподаткування, фінансового моніторингу, грошово-кредитної політики, валютного регулювання, боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму з акцентом на імплементацію міжнародних стандартів FATF та стандартів ЄС;

- розробка єдиного інформаційного ресурсу для посилення взаємодії уповноважених органів державної влади, оперативного прийняття повідомлень в електронній формі стосовно проявів тіньових відносин і реагування на них;
- удосконалення інституту відповідальності за ухилення від сплати податків та інших обов'язкових зборів і платежів, у т. ч. розмежування мінімізації податків (намагання зменшити суму), що є законною формою, та ухилення від їх сплати через приховування доходів, що є злочинною формою, яка передбачає кримінальну відповідальність;
- розширення компетенції органу фінансового моніторингу (наявність слідчих підрозділів, проведення досудових і оперативних заходів);
- стимулювання багато-джерельного, у т. ч. добровільного (за винагороду), подання інформативних повідомлень громадянами, підприємцями та іншими суб'єктами стосовно проявів тіньових відносин і т. п.;
- запозичення досвіду економічної, податкової «амністії»;
- удосконалення правових заходів із припинення відтоку капіталів у тінь;
- автоматизація систем збору та аналізу інформації, запровадження електронної форми адміністрування податків і зборів у режимі реального часу;
- спрощення форм звітності суб'єктів підприємницької діяльності та механізмів її подання;
- орієнтація на облік неплатників податків;
- боротьба з неформальною зайнятістю, посилення відповідальності за неофіційну працю найманих працівників, прийняття окремих законів про працю «домашніх» працівників тощо та ін. [48, с. 37-38].

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І ЄС В СФЕРІ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

3.1. Гармонізація законодавства України з питань безпеки підприємницької діяльності в рамках Угоди про асоціацію з ЄС

Підписання угоди про Асоціацію з ЄС зумовило необхідність побудов гармонізованого до стандартів ЄС законодавства в Україні. Тому, на сучасному етапі для українського суспільства постало завдання щодо переосмислення підходів до розвитку багатьох сфер суспільного життя, зокрема, і в розвитку підприємництва. Однак є ряд труднощів, вирішення яких можливо лише в процесі застосування в Україні більшості законодавчих актів та нормативів ЄС.

Парафована Україною та ЄС Угода про асоціацію (30 березня 2012 р.) стає значним кроком у процесі поглиблення співпраці сторін, адже документ відводить першорядну роль гармонізації законодавства України з правом Союзу (тільки у Преамбулі УА термін «зближення законодавства» згадується п'ять разів). Загалом гармонізація законодавства охоплює практично всі сфери співпраці України з ЄС. Вона має ширшу мету, ніж здійснення економічної інтеграції, адже передбачає реформування економіки та правової системи нашої держави. Цей процес може відбуватися у формі адаптації законодавства, імплементації положень, стандартизації норм тощо, проте План дій «Україна – Європейський Союз» чітко вказує на необхідність саме гармонізації права.

Зосереджуючи увагу на питанні гармонізації законодавства України з ЄС у сфері підприємництва та побудови безпечних умов його розвитку, слід зазначити наступне. Угода про асоціацію приділяє особливу увагу гармонізації не тільки чинного, а й майбутнього законодавства України з правом ЄС, розглядаючи цей процес як важливу умову зміцнення економічних зв'язків між сторонами; поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС; завершення переходу країни до функціонування ринкової економіки (ст. 1) [10].

Також, у разі згоди держав-членів Союзу Україна потенційно може приєднатися до і до деяких із конвенцій (якщо ними передбачено таку можливість для третіх країн), тим самим гармонізувавши власне законодавство з європейськими нормами. Серед них, зокрема, Конвенція про юрисдикцію та забезпечення виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах 1968 р., Конвенція про взаємне визнання компаній та юридичних осіб 1968 р., Конвенція про усунення подвійного оподаткування прибутків компаній 1990 р., Конвенція про патент ЄС 1989 р., Конвенція про законодавство з питань, пов'язаних із виконанням договірних зобов'язань [43].

Таким чином, складність міжнародних економічних правовідносин, господарських відносин, правовідносин у сфері фінансів, обумовлює складність їх правового регулювання, можливості застосування особливих правових методів, механізмів правового регулювання. Слід враховувати, що національні правові системи, інститути та норми, які використовуються в окремих випадках для регулювання господарських відносин, в тому числі у сфері оподаткування, на сьогодні мають суттєві розбіжності.

Досліджуючи процес формування законодавства у сфері безпеки підприємництва в Україні, в тому числі і в оподаткуванні, слід зазначити, що тривалий час відбувалося кількісне зростання законодавчих актів, що фрагментарно охоплюють різні сфери регульованих відносин. За існуючими оцінками, фінансове та господарське законодавство становить більше половини обсягу всього чинного законодавства. Саме в цій сфері переступили всі межі оптимального правового регулювання, що створює ряд небезпек для бізнесу.

Таким чином, існуюча ситуація вимагає системного вдосконалення та впорядкування усього масиву законодавства, особливо в нових умовах розвитку інтеграційних процесів із ЄС, формування законодавства, що реально відповідає стандартам та можливостям права ЄС, особливо в сфері здійснення господарської діяльності, оподаткування господарської діяльності та фізичних осіб, які отримують безпосередній дохід від цих операцій [33].

Важливо зазначити, що зміст сучасного фінансового та господарського права – це значною мірою правила економіко-технологічного характеру, що відповідають або враховують вимоги об'єктивних економічних законів, особливості сучасної змішаної економіки. Вони виступають як правове забезпечення економічної політики, яка відображає вимоги цих законів, виражають і юридично закріплюють напрями цієї політики.

Так, законодавство в Україні із збору загальних правил поведінки перетворюється на казуїстичне, тобто розраховане лише на ті чи інші казуси, випадки. Наприклад, останнім часом почала формуватися тенденція до прийняття законів, присвячених окремим вузько спрямованим аспектам зовнішньоекономічної діяльності («Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину», «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур», «Про вивізне (експортне) мито на відходи та брухт чорних металів», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів», «Про ставки вивізного (експортного) мита на брухт легованих чорних металів, брухт кольорових металів та напівфабрикати з їх використанням», «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції»). Однак у цих законах відсутні нові правила поведінки загального характеру. Замість цього в них даються посилання на інші закони [11].

Об'єктивною реальністю є те, що з розвитком підприємництва ускладнюється економіка, тим більше, ускладнюються інтеграційні процеси України в світову та європейську економіку. Розвивається та ускладнюється система права, збільшується кількість норм, інститутів, галузей, їх взаємодія, виникає складність застосування норм законодавства з безпеки підприємництва.

При цьому суб'єкти підприємництва в Україні розуміють важливість застосування стандартів ЄС в Україні, навіть без прямого входження до ЄС, тому

що більшість населення прагне європейського життя, а не безпосереднього географічного знаходження в межах ЄС. Саме тому якнайскоріша гармонізація національного законодавства із законодавством ЄС набирає ще більших обертів.

Питання визначення права, компетентного регулювання підприємницьких відносин та наслідки здійснення підприємницької діяльності, набувають дедалі більшої ваги для бізнесу, за умови стрімкого розвитку міжнародних економічних відносин, зростання обсягів зовнішньої торгівлі, інтенсифікації міжнародної науково-технічної кооперації та інтеграції України у ЄС, СОТ тощо.

Зобов'язання гармонізувати українське законодавство із законодавством ЄС, в тому числі і в питаннях безпеки підприємництва, може мати кілька шляхів його реалізації.

Найбільш простим, але шокним для економіки та суб'єктів підприємництва буде просто копіювання законодавства ЄС із несуттєвою адаптацією під вже існуючі особливості України за визначеними законодавцем та суспільством критеріями. Такі дії створюють шокну економічну ситуацію для України, але в подальшому розвиток економічних процесів та чітких умов розвитку і захисту підприємництва йде, в принципі, на рівні з умовами розвитку в ЄС. Що стосується права, то такий спосіб забезпечить максимальне зближення методів та механізмів впливу на економіку, оподаткування та прискорить інтеграційні процеси між країнами ЄС та Україною [37].

Інший шлях передбачає створення особливих правових режимів для підприємництва, в яких будуть визначатися система, зміст та структура, критерії адаптації. При цьому змістом встановлення таких режимів обов'язково повинно бути регулювання господарських правовідносин, відносин із трудового права щодо найму працівників, фінансових правовідносин в частині оподаткування діяльності та сприяння фінансовими інструментами держави щодо розвитку окремих галузей економіки, митного режиму та оподаткування, особливості страхової діяльності, банківських та валютних правовідносин. У цьому випадку позитивним є апробація, практика застосування спеціальних правових режимів, виявлення недоліків тільки у визначеній сфері, а в подальшому застосування в

цілому у правовій системі України. Негативним є знову ж таки термін адаптації та особливі умови ведення бізнесу, що може створювати підґрунтя для зловживань в межах єдиної правової системи.

Третій шлях – це імплементація міжнародних актів, прийнятих на рівні ЄС і просте приєднання до них, у разі, якщо таке приєднання можливо і відповідає нормативам і стандартам ЄС та України. Такий спосіб дасть можливість швидкої інтеграції законодавства, оскільки такі нормативні акти мають вищу юридичну силу, аніж чинні національні нормативні акти і будуть мати пряму дію в правозастосуванні [43].

У будь-якому разі всі підходи до гармонізації законодавства України з ЄС, зокрема, в питаннях розвитку підприємництва та безпечних умов його функціонування, вимагають інтегрованого методу та обґрунтованого розрахунку наслідків для України як з боку правників, так і з боку економістів, аналізу досвіду застосування таких методів та механізмів правового регулювання в країнах ЄС на рівні міжнародних правових документів у сфері господарських, митних, валютних, фінансових та податкових правовідносин.

3.2. Правові форми участі України в міжнародному співробітництві з країнами ЄС у сфері підприємницької діяльності та перспективи розвитку нормативно-правової бази з питань її захисту

Україна маючи статус незалежної держави та обравши демократичний шлях перетворень постійно рухається в напрямку лібералізації підприємницького середовища, що зумовлює видозміну правового регулювання конкурентних відносин. Тому з метою побудови сучасного правового простору на засадах демократії, верховенства права, прозорості та захисту соціального добробуту для України першочерговим завданням постає виконання поставленої мети, сформульованої в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. [14], а саме щодо забезпечення конкурентоспроможності національної економіки; розвитку конкуренції як

основного чинника підвищення ефективності економіки, забезпечення дієвого регулювання діяльності природних монополій, недопущення проявів монополізму на державному та регіональному рівнях (ст. 7) та забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття повноцінного членства в Європейському Союзі (ст. 11).

На сучасному етапі в Україні спостерігається стрімкий прогрес в процесі удосконалення міжнародних форм співпраці з інтеграційними та іншими міжнародними організаціями з питань підтримання правового конкурентного середовища. Так, основні форми співпраці України з іншими суб'єктами міжнародного права з питань захисту добросовісної конкуренції проявляються в міжнародній торгівлі та торгівлі із транснаціональними елементами. Першою такою формою виступає інституційна співпраця з міжнародними організаціями в сфері конкуренції та іншими конкурентними відомствами. Другою формою є договірна практика України щодо регулювання конкурентного середовища, іншими словами, регулювання відносин конкуренції за допомогою укладання торговельних угод між Україною та ЄС та іншими державами. Таким чином, інституційна форма співпраці України з міжнародними конкурентними відомствами та установами є фундаментом для запровадження в Україні міжнародно-правових норм щодо регулювання конкуренції.

Варто зазначити, що базисом для формування економічних та торговельних відносин України з Європейським Союзом слугують форми співпраці в рамках ОЕСР, ЮНКТАД, СОТ, ММК тощо в сфері конкуренції. Як вже зазначалося, конкурентна політика ЄС має значний вплив на розвиток конвергенції національно-правового регулювання підприємництва. Слід сказати, що правовою основою для співпраці Антимонопольного комітету України (АМКУ) з міжнародними організаціями, державними органами і неурядовими організаціями інших держав є абз. 3 п. 17 ст. 7 Закону України «Про АМКУ» [13].

Починаючи з 1994 р., АМКУ підтримує зв'язки з Організацією Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР), яка поряд з іншим, опікується проблемами розвитку конкуренції, розширення співпраці між

національними відомствами, які слідкують за дотриманням законів про конкуренцію, а також підтримує політику, спрямовану на захист прав споживачів і поширення інформації щодо товарів та послуг. З 2001 р. вищі посадові особи АМКУ беруть участь у сесіях Глобального форуму з питань конкуренції, який проходить під егідою ОЕСР у Парижі. ОЕСР, надаючи урядам країн-членів широкі можливості щодо підвищення поінформованості з усього спектру національних політик та їхнього впливу на міжнародну спільноту, розширює коло учасників своїх дискусій, залучаючи до них представників країн, які не є членами Організації.

На засіданні Ради ОЕСР у листопаді 2011 р. було прийнято рішення запросити Україну до участі як спостерігача в роботі Комітету з питань конкуренції ОЕСР та його робочих груп – з конкуренції та регулювання, а також зі співробітництва та правозастосування. Умови участі України у роботі Комітету з питань конкуренції та його робочих груп визначаються встановленими Радою процедурами і правилами участі країн, що не є членами ОЕСР, в роботі її офіційних органів. Згідно з цими правилами термін дії запрошення становив два роки. АМКУ наразі працює над виконанням вимог резолюції Ради щодо участі в роботі органів ОЕСР для того, щоб Україна могла отримати статус асоційованого члена Комітету з питань конкуренції. На сьогодні для України першочерговою є перспектива глибшої економічної інтеграції з ЄС та більш повної участі у роботі ОЕСР, що має прискорювати впровадження в країні заходів, спрямованих на зміцнення конкуренції як центрального принципу організації української економіки [75].

Також, АМКУ бере участь у роботі Міжурядової групи експертів з питань конкурентного законодавства та політики ЮНКТАД. АМКУ плідно співпрацює з Конференцією ООН з питань торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), починаючи з 1998 р., коли офіційним представником України у Міжурядовій групі експертів з питань законодавства та політики у галузі конкуренції (МГЕ) стає Голова АМКУ. Завданням МГЕ є аналіз та удосконалення міжнародних засад щодо впровадження конкурентної політики та законодавства, питання узгодження

конкурентної та торгівельної політики, зближення національних правил конкуренції з Комплексом узгоджених на багатосторонній основі справедливих принципів і правил контролю за обмежувальною діловою практикою. Рішення МГЕ знаходять своє відображення у програмних та правових документах, що розробляються за участю АМКУ в тому числі.

Варто відмітити, що з 2002 р. Антимонопольний комітет України стає членом Міжнародної мережі з питань конкуренції (ММК) – єдиної міжнародної організації, сфера діяльності якої полягає виключно в правозастосуванні конкурентних правил. Основна функція ММК полягає в створенні міжнародної мережі для забезпечення конкурентних відомств країн практичними матеріалами з застосування антимонопольної політики.

Також АМКУ має практику щодо укладання двосторонніх угод про співробітництво з конкурентними органами Франції (2002 р.), Австрії (2009 р.), Швейцарії (2011 р.), Польщі (1997 р.), Словаччини (2007 р.), Угорщини (2006 р.), Чеської Республіки (1994 р.), Туреччини (2013 р.) та Грузії (2002 р.). Основною метою укладених міжвідомчих договорів є налагодження постійного механізму професійного співробітництва при розгляді справ про порушення конкурентного законодавства. Укладені угоди сприяють проведенню обміну досвідом, забезпечують захист економічної конкуренції на території держав-учасниць угод, а також сприяють припиненню спотворень конкуренції у випадках, які виходять за межі юрисдикції національного антимонопольного законодавства.

Також, Україна після вступу до СОТ у 2008 р. [76] отримала доступ до формування єдиного правового та адміністративного простору міжнародної торгівлі, отримала режим найбільшого сприяння та національний режим для товарів, що експортуються та імпортуються українською стороною. Фактично, залучаючись до преференційних умов торгівлі, Україна влилася в платформу співпраці держав щодо формування конкурентного середовища із механізмами протидії недобросовісній торговельній політиці [63], зокрема через встановлений механізм антидемпінгового захисту та правового регулювання субсидування.

Варто відзначити, що лібералізація торгівлі у формі укладання на первісному етапі угод про запровадження зон вільної торгівлі призводить фактично до конвергенції національних регуляторних середовищ, тому політична економія нових зон вільної торгівлі вже не може бути зведена лише до політичної економії пільгових тарифів. Зниження тарифів вже не є пріоритетом для укладання угод про поглиблену зону вільної торгівлі, які дедалі більше зосереджуються саме на регуляторному середовищі [38, с. 41].

Яскравим прикладом запровадження відповідного правового середовища із закріпленням вимог щодо дотримання конкуренції є Угода про вільну торгівлю, укладена Україною з країнами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) [15], та Угода про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС) [16]. Саме ці угоди характеризуються досить широким впровадженням особливих норм, які регулюють відносини конкуренції між сторонами, фактично поширюючи *acquis* ЄС щодо конкуренції в правопорядок України [17].

Після вступу до СОТ Україна уклала ще одну преференційну угоду – Угоду про вільну торгівлю між Україною та Чорногорією від 18 листопада 2011 р. [76] Що стосується регулювання конкуренції, то ця угода взагалі не передбачає таких положень.

Першою преференційною угодою, що була укладена Україною після її вступу до СОТ, стала угода про зону вільної торгівлі з країнами ЄАВТ, яка була підписана 24 червня 2010 р. у м. Рейк'явік. Угода набула чинності 1 червня 2012 року [15]. Угода передбачає заснування зони вільної торгівлі з метою лібералізації торгівлі товарами, послугами, ліквідації бар'єрів в торгівлі та залучення інвестицій (ст. 1.1). Угодою передбачені особливі правила визначення походження товарів (ст. 2.2), що в цілому відображають аналогічні правила, застосовані в Стокгольмській угоді про заснування ЄАВТ. Важливо окремо виділити, що в протоколі до Угоди окремо зазначено, що товарами, що походять із держав ЄАВТ, є продукти, що походять з СЕП, однак дана категорія товарів буде застосовуватись у ЗВТ між ЄАВТ та Україною лише за умови, якщо угода про вільну торгівлю між Україною, з одного боку, та ЄС, з іншого боку,

міститиме правила визначення походження, ідентичні тим, що містяться в цьому Протоколі. Таким чином, за відсутності угоди з Євросоюзом товари, що походять з країн ЄСП, виключені із умов вільної торгівлі [50, с. 193].

Відповідно до Угоди після набрання нею чинності між сторонами скасовуються всі мита та еквівалентні миту податки і збори на імпорту товарів, які походять з держав ЄАВТ або України (ст. 2.3 Угоди), а також вводиться заборона введення в дію нових мит та еквівалентних миту податків і зборів на імпорту.

Поряд із цими положеннями щодо запровадження зони вільної торгівлі певними товарами Угода містить норми щодо регулювання конкуренції, які заслуговують окремої уваги. Так, в ст. 7 Угоди міститься перелік можливої практики компаній, що є несумісною з належним функціонуванням ЗВТ, включаючи антиконкурентні угоди та зловживання домінуючим становищем. Причому формулювання п.1. ст. 7 Угоди є віддзеркаленням ст. ст. 101 та 102 ДФЄС. За своєю суттю це пояснюється тим, що між країнами ЄАВТ та ЄС діє Угода про Європейський економічний простір (ЄЕП) 1992 року, яка є унікальною в договірній практиці європейських інтеграційних організацій, оскільки фактично повністю відтворює положення Договору про функціонування Євросоюзу (ДФЄС), які стосуються співробітництва у економічній сфері [45], включаючи сферу конкуренції. На цій підставі фактично норми права Євросоюзу, діючи на території країн ЄАВТ, можуть поширюватись й на інші треті країни, зокрема на Україну. Таким чином запроваджується механізм поширення права Євросоюзу шляхом включення (відтворення) норм права ЄС в текстах міжнародних договорів.

Яскравим проявом поглибленої імплементації норм права ЄС в сфері конкуренції як інструменту досягнення переваг від лібералізації ринків є Угода про асоціацію між Україною та ЄС (УА) [57], яка запроваджує глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі (ГВЗВТ). Дана угода є першою (парафованою) угодою нового покоління угод про асоціацію з країнами Східного партнерства і покликана заснувати унікальний вид політичної асоціації та економічної інтеграції. Основна мета ГВЗВТ виходить за межі простого економічного

співробітництва, як це передбачалося в УПС, а спрямована на економічну «інтеграцію» України до внутрішнього ринку ЄС» [10, с. 60]. Однак, комплексний характер цієї угоди не є новим, оскільки декілька інших торгових угод ЄС мають подібне широке охоплення. Тим не менш, «глибокий» характер ГВЗВТ (тобто економічна інтеграція до внутрішнього ринку ЄС на основі зближення законодавства) і, особливо, відмінність між різними зобов'язаннями законодавчого зближення є цілком революційними. Особливо враховуючи, що ця угода не є попередньою угодою про приєднання.

В 2011 р. на саміті у Києві представники України та ЄС заявили про завершення переговорів щодо укладання УА [8, с. 103]. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (УА), яку офіційно парафували сторони 30 березня 2012 р., підписали 30 березня та 27 червня 2014 р. Верховна Рада України ратифікувала Угоду про асоціацію 30 вересня 2014 р. [35] За своєю суттю Угода слугує інструментом поширення дії права Європейського Союзу на правопорядок України шляхом включення в текст угоди норм права ЄС. У цьому зв'язку відповідні положення УА (ст. ст. 253, 256) безпосередньо відсилають до статей ДФЄС, які регулюють конкуренцію на внутрішньому ринку (ст. ст. 101, 102 та 106–107 ДФЄС), а також до положення регламентів.

Отже, подальша лібералізація торгівлі між Україною, ЄС та країнами Європейської асоціації вільної торгівлі зумовить українські підприємства слідувати нормам конкуренції, передбаченим ст. ст. 101 та 102 ДФЄС. В основному визначені міжнародно-правові форми співпраці України з міжнародними організаціями та державами мають своє віддзеркалення в поступовому удосконаленні українського конкурентного законодавства.

На сьогодні українське конкурентне законодавство, за оцінкою експертів Організації економічного співробітництва та розвитку, в цілому регулює відносини, які можуть впливати на економічну конкуренцію на території України.

Система захисту економічної конкуренції в Україні загалом дозволяє вирішувати завдання, які стоять перед конкурентними органами, зокрема запобігання та припинення антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів

господарювання, зловживань монопольним становищем та недобросовісної конкуренції, здійснення попереднього контролю за концентраціями та узгодженими діями суб'єктів господарювання, захисту конкуренції.

Проте, з проаналізованих сфер основних напрямів наближення українського антимонопольного законодавства до права Євросоюзу відповідно до вимог Угоди про асоціацію можна зробити висновок, що основним недоліком української правової системи є недостатній рівень належного правозастосування та удосконалення прозорого механізму та процедури прийняття рішень, в тому числі через механізм оприлюднення рішень національного антимонопольного органу. Необхідною умовою для забезпечення гармонізованої системи правового регулювання конкуренції постає співпраця та координація, включаючи обмін інформацією, між відповідними національними органами України, Євросоюзу та його держав членів, на що вказує ст. 259 УА. Окрім цього в цій статті УА робиться наголос на тому, що така співпраця ніяким чином не впливає на прийняття національними органами незалежних рішень [3, с. 105-106].

Водночас, ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншого, Україна отримала інструмент та дороговказ для своїх перетворень. Виконання вимог цієї Угоди дає можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом у Європейському Союзі.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження правових засад захисту підприємницької діяльності за законодавством України та ЄС, отримані на його основі результати спрямовані на вирішення наукового завдання, що полягає в удосконаленні законодавства та практики його застосування в сфері організаційно-правового забезпечення розв'язання проблем розвитку підприємництва в умовах інтеграції України до ЄС.

За результатами виконання дослідницької роботи на основі міжнародних нормативно-правових актів і практики їх реалізації, чинного законодавства України, теоретичного осмислення наукових праць у різних галузях юриспруденції, врахування статистичних та аналітичних матеріалів, сформульовано відповідні висновки щодо правових засад захисту підприємницької діяльності за законодавством України та Європейського Союзу. Надано пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення чинного законодавства України в сфері регулювання конкуренції.

Підсумками проведеного дослідження, зокрема, є такі положення:

1. Розкрито поняття безпеки підприємницької діяльності та визначено його характерні особливості. Зокрема, показано, що серед вітчизняних і зарубіжних учених немає єдиного визначення терміну «безпеки підприємницької діяльності». Проте, узагальнений аналіз дозволяє сказати, що безпека підприємництва являє собою систему організаційно-правових, фінансово-економічних заходів, які спрямовані на виявлення, попередження, і припинення загроз у процесі забезпечення ефективного функціонування підприємства. Разом з тим, враховуючи особливості сучасних економічних відносин та небезпечність окремих видів загроз, заходи для забезпечення безпеки підприємництва повинні бути спрямовані на протидію недобросовісній та злочинній поведінці осіб як безпосередньо в середовищі суб'єкта підприємництва, так і серед його клієнтів, партнерів, контрагентів.

Також показано, що в сучасних умовах необхідне якісне нормативне забезпечення захисту безпеки підприємництва, зокрема варто опрацювати

питання щодо систематизації та кодифікації законодавства у сфері безпеки підприємництва, забезпечити правове регулювання діяльності державних і недержавних суб'єктів сектору безпеки України, а також використання можливостей ресурсу та досвіду іноземних партнерів.

2. Визначено основні принципи та роль правового регулювання захисту підприємницької діяльності за законодавством ЄС.

Зокрема, вивчено особливості правового регулювання безпеки підприємницької діяльності в ЄС, що дозволило виокремити та систематизувати її основні принципи та джерела. Так, встановлено, що правове регулювання безпеки підприємницької діяльності в ЄС будується на принципах:

- формування спільного законодавства, для країн членів ЄС, з питань підприємницької діяльності та форм її захисту;
- заборони антиконкурентної поведінки як приватних, так і державних підприємств;
- заборони зловживання домінантним становищем у межах внутрішнього ринку Євросоюзу;
- контролю за концентраціями в ЄС;
- принцип контролю та моніторингу за допомогою, що надається державами-членами або через державні ресурси у будь-якій формі і будь-коли, яка в своїй формі загрожує спотворити конкурентні відносини;
- лібералізації, відповідно до якого державні підприємства мають привести свою діяльність у відповідність до єдиних принципів, викладених у ст. 101 та ст. 102 ДФЄС;
- екстериторіальності застосування правил підприємницької діяльності та її захисту.

З-поміж виділених джерел права з питань безпеки підприємницької діяльності ЄС, особлива роль належить актам «м'якого» права, що проявляється в

активізації інститутів у прийнятті таких актів, і це зумовлює необхідність врахування судової практики та економічних факторів.

3. Проаналізовано особливості державного регулювання та захисту підприємницької діяльності за законодавством України та ЄС. Так, досліджено етапи становлення та формування правового регулювання підприємницьких відносин в праві ЄС та національному праві України. Встановлено, що правові засади захисту підприємницької діяльності зародилися ще в давні часи. Зокрема, окремі норми були впроваджені ще в законодавстві Римської імперії. Норми законодавства європейських країн до початку 20 ст. не були систематизованими, вони містилися в різних нормативно-правових актах, що регулювали господарські та кримінально-правові відносини. Подальший розвиток міжнародно-правового регулювання захисту підприємницької діяльності зумовив формування норм «м'якого» права в рамках ЮНКТАД, ОЕСР, ЮНСІТРАЛ, Міжнародної мережі з питань конкуренції тощо. Конкурентна політика та захист підприємницької діяльності стали серйозним об'єктом співробітництва держав.

Аналіз правового регулювання безпеки підприємницької діяльності за законодавством України та ЄС свідчить, що дійсно існують відмінності у ролі держави в економіці, однак, в основному, вони виявляються не в ступені державного регулювання, а у засобах, які використовуються для його здійснення. Разом із тим, не можна не помітити спільних тенденцій розвитку взаємовідносин між Україною та ЄС на шляху реалізації положень Угоди про асоціацію.

Також показано, що як в ЄС, так і в Україні правове регулювання захисту підприємницької діяльності почало бурхливо розвиватись практично з моменту його створення. З'ясовано, що зміст норм про захист підприємницької діяльності, які закладені в установчих договорах Євросоюзу, залишається повністю незмінним у продовж всього його існування. Проте, їх сталість не зумовлює незмінності повноважень його інститутів у регулюванні цієї сфери, особливо за умов розширення Європейського Союзу.

4. Досліджено правові засади попередження та протидії правопорушень у сфері підприємництва за законодавством України та ЄС. Огляд досвіду

державного регулювання підприємництва в країнах ЄС та Україні свідчить, що дійсно існують відмінності у ролі держави в економіці, однак, в основному, вони виявляються не в ступені державного регулювання безпеки підприємництва, а у засобах, які використовуються для його здійснення. Разом із тим, з урахуванням Угоди про асоціацію, не можна не помітити спільних тенденцій розвитку законодавства щодо взаємовідносин між державою та підприємницьким сектором з питань його безпеки. І все це дозволяє здійснити узагальнення та вважати, що основними елементами системи державного регулювання безпеки підприємництва є:

- прогнозування, планування й програмування соціально-економічного розвитку, які полягають у визначенні стратегічних напрямів дій для всіх суб'єктів підприємництва;
- антимонопольно-конкурентна політика, яка є умовою захисту підприємницького сектору та розвитку цивілізованих конкурентних відносин між його суб'єктами;
- податкова та інвестиційна політика, яка стимулює та підтримує розвиток виробництва взагалі, а отже підприємництва зокрема;
- інноваційна політика та стимулювання науково-дослідної та дослідно-конструкторської робіт, що сприяє підвищенню ефективності виробництва та конкурентоспроможності всієї економіки.

Взаємодія цих елементів забезпечить якісний рівень правової культури у взаємовідносинах між державою та підприємницьким сектором, в напрямку запобігання та протидії правопорушенням.

5. Проаналізовано та розкрито умови гармонізації законодавства України з питань безпеки підприємницької діяльності в рамках Угоди про асоціацію з ЄС. Зокрема, показано, що підписання угоди про Асоціацію з ЄС зумовило необхідність побудов гармонізованого до стандартів ЄС законодавства в Україні. Тому, на сучасному етапі для українського суспільства постало завдання щодо переосмислення підходів до розвитку багатьох сфер суспільного життя, зокрема, і в розвитку підприємництва. Однак є ряд труднощів, вирішення яких можливо

лише в процесі застосування в Україні більшості законодавчих актів та нормативів ЄС. Парафована Україною та ЄС Угода про асоціацію стала значним кроком у процесі поглиблення співпраці сторін, адже документ відводить першорядну роль гармонізації законодавства України з правом Союзу (тільки у Преамбулі Угоди термін «зближення законодавства» згадується п'ять разів). Цей процес може відбуватися у формі адаптації законодавства, імплементації положень, стандартизації норм тощо, проте План дій «Україна – Європейський Союз» чітко вказує на необхідність саме гармонізації права.

Зосереджуючи увагу на питанні гармонізації законодавства України з ЄС у сфері підприємництва та побудови безпечних умов його розвитку, показано, що Угода про асоціацію приділяє особливу увагу гармонізації не тільки чинного, а й майбутнього законодавства України з правом ЄС, розглядаючи цей процес як важливу умову зміцнення економічних зв'язків між сторонами; поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС; завершення переходу країни до функціонування ринкової економіки.

Однак, в будь-якому разі усі підходи до гармонізації законодавства України з ЄС, зокрема, в питаннях розвитку підприємництва та безпечних умов його функціонування, вимагають інтегрованого методу та обґрунтованого розрахунку наслідків для України як з боку правників, так і з боку економістів, аналізу досвіду застосування таких методів та механізмів правового регулювання в країнах ЄС на рівні міжнародних правових документів у сфері господарських, митних, валютних, фінансових та податкових правовідносин. Проте, виконання вимог цієї Угоди дає можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом у Європейському Союзі.

6. З'ясовано та розкрито правові форми участі України в міжнародному співробітництві з країнами ЄС у сфері підприємницької діяльності та перспективи розвитку нормативно-правової бази з питань її захисту. Показано, що в сучасних умовах спостерігається стрімкий прогрес в процесі вдосконалення міжнародних форм співпраці України з інтеграційними та іншими міжнародними організаціями з питань безпеки підприємницької діяльності. На підставі цього визначено форми

участі України в міжнародно-правовому співробітництві в сфері підприємництва, виділено засади договірної та інституційної співпраці та встановлено їхній вплив на розбудову правової системи України.

Показано, що базовою формою для запровадження в Україні міжнародно-правових норм щодо регулювання безпеки підприємницької діяльності є інституційна форма співпраці України з міжнародними організаціями. На сьогодні Україна активно співпрацює з ЄС, ОЕСР, СОТ, ЮНКТАД, ММК в сфері удосконалення механізмів захисту підприємницької діяльності. Узагальнено та систематизовано практику включення спеціальних положень про безпеку підприємництва в торговельні угоди, сторонами яких є Україна та держави ЄС.

Проведене дослідження дозволило сформулювати рекомендації з вдосконалення чинного законодавства України в сфері регулювання безпеки підприємницької діяльності. Основним недоліком української правової системи є недостатній рівень належного правозастосування та удосконалення прозорого механізму та процедури прийняття рішень. Необхідною умовою для забезпечення гармонізованої системи правового регулювання безпеки підприємницької діяльності постає співпраця та координація, включаючи обмін інформацією, між відповідними національними органами України та держав Євросоюзу.

Одержані результати дослідження доцільно врахувати при підготовці змін та доповнень до законів України «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист економічної конкуренції», підзаконних нормативно-правових актів АМКУ та розробленні нових актів АМКУ. У сучасних умовах інтенсифікації нормотворчої діяльності слід враховувати європейський досвід в правотворчій діяльності, що потребує видозміни застосування норм щодо регулювання підприємницької діяльності також у судовій практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буглак Ю. М. Зарубіжний досвід детінізації відносин у підприємницькій діяльності та можливості його використання в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 29(2.1). С. 34-38.
2. Бутенко А., Сараєва І. Державна підтримка підприємницького сектору: досвід і проблеми. 2012. № 5. С. 41-51.
3. Гаман Н. О. Міжнародний досвід формування економічної безпеки держави: перспективи для України. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». № 5. 2018. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1264>.
4. Господарський кодекс України № 436-15 редакція від 06.11.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page5>.
5. Директива 70/50/ЄЕС // Official Journal. 1970. L 13/29.
6. Деренько О. А. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва. Економіка. Проблеми підприємництва. № 5. 2012. С. 95-97.
7. Дяченко Н. І., Григоренко А. Є. Проблеми правового забезпечення регулювання підприємством в Україні. URL: <http://docs.google.com>.
8. Європейське право: право Європейського Союзу : підручник : у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. К.: Ін Юре, 2015. Книга друга : Матеріальне право Європейського союзу. 456 с.
9. Жарая С.Б. Сутність та складові механізмів державного регулювання підприємницької діяльності. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. 2013. Вип. 1. С. 33-39.
10. Завальний В.М. Шляхи вдосконалення законодавства України про комерційну (торгівельну) діяльність. Форум права. 2012. №1. С. 319-323.
11. Завистовська, Г. І. Зарубіжний досвід урядового фінансового контролю. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний

- центр Тернопільського національного економічного університету
«Економічна думка», 2014. Том 18. № 1. С. 156-161.
12. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» № 3659-XII від 26.11.1993 р. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 50. Ст. 472.
 13. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України» № 2411-VI від 1 липня 2010 р. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 527.
 14. Закон України «Про захист економічної конкуренції» № 2210-14 редакція від 18.05.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
 15. Закон України «Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Чорногорії» № 5445-VI від 16 жовтня 2012 р. Офіційний вісник України. 2012. №86. С. 45.
 16. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» № 1678-VII від 16 вересня 2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021.
 17. Закон України «Про власність» №697-12, втратив чинність від 20.06.2007. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/697-12>.
 18. Закон України «Про господарські товариства» № 1576-12 редакція від 02.11.2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
 19. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» № 448/96-вр редакція від 04.06.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>.
 20. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань» № 755-15 редакція від 01.01.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
 21. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 № 1160-IV із змін. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.

22. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» № 236/96-вр редакція від 03.03.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>.
23. Закон України «Про кооперацію» № 1087-15 редакція від 06.11.2014. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>.
24. Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22.12.1998 № 330-XIV із змін. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/330-14>.
25. Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 № 2939-XII із змін. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/2939-12/ed20120429>.
26. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V із змін. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.
27. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» № 3689-12 редакція від 21.05.2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.
28. Закону України «Про підприємства в Україні» № 887-12, втратив чинність від 01.01.2004. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/887-12>.
29. Закон України «Про підприємництво» № 698-12 редакція від 05.04.2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.
30. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 4618-17 від 22.03.2012. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
31. Закон України «Про рекламу» № 270/96-вр редакція від 26.04.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>.
32. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» № 2664-14 редакція від 01.01.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

33. Зачосова Н.В. Правове забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Приазовський економічний вісник. Випуск 4(04). 2017. С. 34-38.
34. Захист прав підприємців в умовах лібералізації системи державного нагляду. URL: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/pravova-pozytsiya/za-khyst-prav-pidpnyemtsiv-v-umovakh-liberalizatsiyi-systemy-derzhavnogo-naglyadu/>.
35. Зібрання актів європейського права / упоряд. К.В. Смирнова ; за заг. ред. В. І. Муравйова. К.: Ред. журн. «Право України», 2013. Вип. 1: Європейський Союз. 1052 с.
36. Зельдіна О.Р. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні і практичні аспекти. URL. <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/h/1139-sudovij-zakhist-prav-sub-ektiv-pidpriemnitstva-teoretichni-i-praktichni-aspekti.html>.
37. Ісаков М. Г. Сучасний стан адміністративного законодавства щодо контролю у сфері реалізації права на підприємницьку діяльність України. Публічне право. 2012. № 3 (7). С. 61-68.
38. Ричка М.А. Шваюк Ю.Е. Регулювання підприємництва в Україні: досвід ЄС. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія. Економічні науки. Випуск 11. Частина 4. 2015. С. 52-55.
39. Кантор Н. Ю. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням у сфері економіки як основа забезпечення економічної стабільності держави. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 824. С. 39-44.
40. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР із змін. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
41. Крегул Ю.І., Банк Р.О. Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 240 с.
42. Крегул Ю., Банк Р.О. Недержавний сектор безпеки підприємницької діяльності в Україні. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 3.

43. Мачуський В.В. Суб'єкти малого і середнього бізнесу. Порівняльно-аналітичне право. № 2. 2018. С. 156-159.
44. Куришко О. О. Аналіз світового досвіду у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у контексті можливості його використання в Україні. Фінансовий простір. 2013. № 2(10). С. 8-15.
45. Ластовецький А. Загальна характеристика законодавства у сфері підприємницької діяльності та основні тенденції його розвитку. Підприємництво, господарство і право. 2013. № 7. С. 3-5.
46. Міжнародний досвід: адміністрування податків в Європі та в Україні. URL: http://sfs.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/povidomlenia_/2012_povidomlenia-modernizatsia/59283.html.
47. Настечко В. С. Правове становище приватних підприємств. Молодіжний науковий юридичний форум: Всеукраїнська науково-практична конференція до Дня науки, Київ, Національний авіаційний університет, 18 травня 2017 р.: тези доповіді. Київ: Вектор, 2017. Т. II. С. 228-231.
48. Науменко Д. Коментар до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Experts_comments/2007/ex.
49. Основи підприємництва: Підручник / [під заг. ред. Н.В. Валінкевич]. Житомир : ЖДТУ, 2019. 493 с.
50. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI із змін. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
51. Політика ЄС у сфері бізнесу і промисловості. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/polityka-yes-u-sferi-biznesu-i-promyslovosti/.
52. Смирнова К. В. Концепція «м'якого» права (soft law) в Європейському Союзі. Право України. 2012. №3-4. С. 329–336.
53. Смирнова К. В. Правовое регулирование конкуренции в Европейском Союзе: экономико-правовые доктрины, генезис, эволюция становления и

- екстерриториальность. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. 65 с.
54. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. К. : Port-Royal, 2001. 596 с.
55. Справа T-112/05 Akzo Nobel v. Commission // European Court Review. 2007. II-000р.
56. Справа T-310/10 Schneider Electric SA v. Commission // European Court Reports. 2002. II-4071р.
57. Справа C-306/96 Javico v. Yves Saint Lauren // European Court Reports. – 1998. I-1983р.
58. Справи C-241/91 P та C-242/91 Radio Telefis Eireann (RTE) and Independent Television Publications LTD (ITP) v. Commission (Magill) // European Court Review. 1995. 743р.
59. Справа 120/78 Rewe Zentrale AG Bundersmonopolverwaltung fur Branntwein (Cassis de Dijon) // European Court Review. 1979. 649р.
60. Справа 170/78 Commission v UK // European Court Review. 1983. 2265р.
61. Справа 65/75 Riccardo Tasca // European Court Review. 1976. 291р.
62. Справи C-267, 268/91 Keck and Mithouard // European Curt Review. 1993. I-6097р.
63. Справа 61/79 Denkavit Italiana // European Court Review. 1980. 1205р.
64. Справа C-303/88 Italy v Commission (ENI-Lanerossi) // European Court Review. 1991. I-1433р.
65. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) від 25.09.2003. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/835_001.
66. Угода про асоціацію між Україною. URL: <https://adm.dp.gov.ua/gromadyanam/pamyatki-ta-poradi/ukrayina-yes/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>.
67. Храпкіна В. В., Чучко О. П. Адаптація світового досвіду антикризового управління в Україні. Деньги, финансы и кредит. № 1/7(21), 2015. С. 42-49.

68. Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. Правове регулювання підприємницької діяльності: навчальний посібник. Л.: Львівський державний університет. 2016. 424 с.
69. Червякова О.В. Адміністративно-правовий захист прав суб'єктів підприємницької діяльності як напрямок розвитку підприємництва в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. №6. Том 3. С. 156-160.
70. Шаповалова О. В. Правове забезпечення підтримки і розвитку господарювання. Л: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2014. 280 с.
71. Цивільний кодекс України № 435-15 редакція від 19.07.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
72. Craig P. EU Law. Text, Cases and Materials / P. Craig, G. De Burca. Oxford : Oxford University Press, 2008. 1155 p.
73. DG Competition discussion paper on the application of Article 82 of the Treaty to exclusionary abuses. 2005. URL: <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/art82/discpaper2005.pdf>.
74. Karen D. Understanding European Union Law.: Cavendish Publishing Limited, 2001. 224 p.
75. Quigley C. European State Aid Law and Policy: Second Edition. Hart Publishing, 2009. 574 p.
76. Whish R. Competition Law / R. Wish. L. : Oxford University Press, 2009. 1006 p.